

Lagutskottets betänkande

1982/83:17

om vårdnad och umgänge m. m. (prop. 1981/82:168)

Ärendet

I betänkandet behandlas proposition 1981/82:168 vari regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslår riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620),
3. lag om ändring i brottsbalken,
4. lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag,
5. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisas till vad utskottet anför på s. 5.

De i propositionen framlagda lagförslagen har intagits i *bilaga 1* till betänkandet.

I ärendet behandlar utskottet vidare dels den under allmänna motionstiden år 1982 väckta motionen 1981/82:669, dels de med anledning av propositionen väckta motionerna 1981/82:2514, 2516–2518 samt 1982/83:7, 8 och 15.

Motionsyrkandena redovisas på s. 2 f.

Lagutskottet har inhämtat yttrande från socialutskottet över förslaget i propositionen till lag om ändring i socialtjänstlagen. Yttrandet har fogats till betänkandet som *bilaga 2*.

Utskottet har under november månad 1982 vid ett studiebesök i Helsingborg och vid en hearing i Stockholm inhämtat synpunkter på förslaget till ändringar i föräldrabalken från företrädare för tingsrätterna, socialnämnderna och familjerådgivningsbyråerna samt från advokater vid allmän advokatbyrå och i privat verksamhet i de båda kommunerna liksom från företrädare för psykiska barna- och ungdomsvården, Stockholms läns landsting. Vidare har ordföranden i föreningen Familj och Rätt inför utskottet framfört synpunkter med anledning av förslagen. Skrivelser i ärendet har inkommit från bl. a. Riksförbundet för Familjers Rättigheter.

Motionsyrkandena

I. Vid 1981/82 års riksmöte väckt fristående motion

1981/82:669 av Birgitta Dahl m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om åtgärder för att klarlägga ansvaret för omvårdnad och utveckling av de barn som vistas i Sverige utan att ha familjerättslig anknytning här.

II. Med anledning av proposition 1981/82:168 väckta motioner

1981/82:2514 av Allan Ekström (m) vari yrkas att riksdagen avslår proposition 1981/82:168 i vad avser gemensam vårdnad, utvidgande av umgängesrätt och domstols hörande av socialnämnd.

1981/82:2516 av Inger Lindquist m. fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär utvärdering av effekterna av reglerna om gemensam vårdnad,
2. att riksdagen avslår propositionen såvitt avser ändringar i bestämmelserna om gemensam vårdnad,
3. att riksdagen beslutar att i förslaget till lag om ändring i föräldrabalken tredje stycket i 6 kap. 15 § skall utgå.

1981/82:2517 av Tore Nilsson (m) och Sven Johansson (c) vari yrkas att riksdagen antar det i propositionen 1981/82:168 framlagda förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med de ändringar som anges i motionen.

1981/82:2518 av Ingrid Sundberg (m) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar om följande lydelse i föräldrabalken.

6 kap.
3 §

Barnet står --- upplöses enligt 5, 7 eller 8 §.

Vårdnaden anges i skillnadsdomen.

2. att riksdagen hos regeringen anhåller om åläggande för pastorsämbetena att meddela föräldrar vilkas kyrkobokföring upphör att vara på samma fastighet att den gemensamma vårdnaden består.

1982/83:7 av Lennart Andersson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen antar de i proposition 1981/82:168 framlagda lagförslagen dock med den ändringen att 6 kap. 4 § förslaget till ändring i föräldrabalken får följande som motionärernas förslag betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

6 kap.

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare och kyrkobokförda på samma fastighet.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna, i stället för efter ansökan till rätten, efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

1982/83:8 av Christer Eirefelt och Hans Petersson i Röstånga (båda fp) vari yrkas att begreppet "uppsåtligt förhinder av umgängesrätt" i föräldrabalkens 6 kap. 7 § likställs med lagtextens uttryck "missbruk eller försummelse".

1982/83:15 av Joakim Ollén (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att i föräldrabalkens vårdnadsregler

1. införa möjlighet att föreskriva samråds- och informationsplikt för vårdnadshavare gentemot den andre föräldern,
2. införa möjlighet att föreskriva förbud mot flyttning till utlandet i skilsmässofall där inte båda föräldrarna är ense,
3. föreskriva att vårdnaden skall övergå till den andre föräldern om vårdnadshavaren dör eller inte längre anses lämplig som vårdnadshavare, under förutsättning att det inte är uppenbart lämpligare för barnet att få en särskilt utsedd förmyndare.

Utskottet

Inledning

Den svenska familjerätten är sedan början av 1970-talet föremål för en fortlöpande reformering. År 1973 ändrades reglerna om äktenskapsskillnad (prop. 1973:32, LU 1973:20, rskr 1973:256). Reformen innebar bl. a. att frågan om vem av makarna som bär skulden till söndringen inte får tillmätas betydelse vid avgörandet av vem av dem som efter skilsmässan skall få vårdnaden om barnen. Samtidigt med ändringarna i skilsmässoreglerna infördes bestämmelser som syftar till att stärka fäders möjligheter att få vårdnaden om sina barn i de fall föräldrarna inte är gifta med varandra. Genom bestämmelserna likställs föräldrarna när det gäller rätten att efter särskild prövning få vårdnaden om sina barn.

Ytterligare ett viktigt steg i reformarbetet togs år 1976 då det infördes en möjlighet för föräldrar, som inte är gifta med varandra eller som skilt sig, att

ha gemensam vårdnad om sina barn. Vidare utmönstrades termerna "barn i äktenskap" och "barn utom äktenskap" ur lagstiftningen som ett led i avvecklingen av den särreglering som gällt för barn till föräldrar som inte varit gifta med varandra. I detta lagstiftningsärende begärde riksdagen på hemställan av lagutskottet att förslag till nya regler om underhållsbidrag skulle läggas fram med förtur (prop. 1975/76:170, LU 1975/76:33, rskr 1975/76:397).

Riksdagens begäran ledde till att det år 1978 företogs en genomgripande reform av underhållsreglerna i föräldrabalken (FB) som bl. a. innebar att dessa – liksom bestämmelserna om bidragsförskott – anpassades till de nya vårdnadsreglerna (prop. 1978/79:12, LU 1978/79:9, rskr 1978/79:99).

År 1977 tillsattes utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt med uppdrag att överväga olika åtgärder för att stärka barns rättsliga ställning. Utredningens första delbetänkande (SOU 1978:10) resulterade i att i FB infördes ett förbud mot aga av barn. I sitt andra delbetänkande (SOU 1979:63) Om föräldransvar m. m. har utredningen lagt fram förslag om bl. a. ändrade regler om vårdnad, umgänge och överlämnande av barn. Enligt utredningen bör reglerna anpassas till de förändringar som skett i samhället och i familjemönstret och den kunskap tas till vara som numera finns om barn och deras förhållanden. I syfte att få till stånd en bred diskussion kring de behandlade frågorna lämnade utredningen på flera punkter dels ett huvudförslag, dels alternativa förslag till lösningar.

Remissutfallet över utredningens förslag var mycket splittrat. Huvuddelen av remissinstanserna ställde sig dock bakom grundtankarna i och intentionerna bakom förslagen, nämligen att reglerna om vårdnad m. m. behöver ändras för att bättre svara mot barnens behov och de förändringar som har skett.

Vissa av utredningens förslag har tagits upp i den nu aktuella propositionen, medan andra har överlämnats till utredningen för förnyade överväganden. Bland de förslag som helt avvisas i propositionen är en ändring av beteckningen på föräldrabalken till barn- och föräldrabalken, införandet av betänketid vid varje upplösning av gemensam vårdnad och en möjlighet för domstol att interimistiskt besluta om bostad för barnet. Frågor som utredningen skall överväga vidare är bl. a. förhållandet mellan förmynderskapsreglerna och vårdnadsbestämmelserna, frågan om talerätt för barn i mål om vårdnad e. d. och om representanter för barn i form av barnombud eller särskild barnombudsman samt frågan om det går att hitta ett bättre uttryck än vårdnad för att markera skillnaden mellan det juridiska ansvaret för och den faktiska vården om ett barn. Utredningens förslag slutligen till ändrade regler om verkställighet av domar eller beslut om vårdnad m. m. övervägs f. n. i justitiedepartementet i anslutning till frågan om Sverige skall ansluta sig till vissa konventioner som syftar till att motverka fall av kidnappning av barn. Övervägandena avses bli redovisade i en departementspromemoria i början av år 1983.

Propositionen har föregåtts av överläggningar mellan företrädare för de danska, finländska, norska och svenska justitiedepartementen. I Norge har en ny lag införts den 1 januari 1982 om barn och föräldrar (den s. k. barnelova). Till den finländska riksdagen har nyligen överlämnats en proposition med förslag till lagar angående vårdnad om barn och umgängesrätt samt ändring av lagen angående förmynderskap.

I det följande kommer utskottet efter en redogörelse för propositionens huvudsakliga innehåll att behandla propositionen i de delar som berörs av motionsyrkandena. Vidare behandlar utskottet en under den allmänna motionstiden år 1982 väckt motion som har anknytning till propositionens förslag. Propositionens förslag i övrigt och frågor som har samband med förslagen tas också upp av utskottet i den mån utskottet funnit anledning att närmare kommentera dem. De förslag i propositionen som utskottet inte berör särskilt nedan har således inte föranlett några uttalanden från utskottets sida, vilket innebär att utskottet tillstyrker bifall till dessa förslag.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i de nuvarande reglerna om vårdnad och umgänge. Ett syfte med de nya reglerna är att stärka barnens rättsliga ställning.

Enligt propositionen bör barnens rättigheter komma till bättre uttryck än f. n. Vidare bör man på olika sätt främja en ökad användning av gemensam vårdnad. Sålunda skall makar efter en skilsmässa kunna fortsätta att gemensamt utöva vårdnaden om sina barn, utan att domstolen behöver fatta något beslut. En nyhet är också att ogifta föräldrar som bor tillsammans med sina barn skall kunna få gemensam vårdnad genom en enkel anmälan till pastorsämbetet.

De nya reglerna innebär vidare att föräldrar kan fråntas vårdnaden om ett barn när de gör sig skyldiga till missbruk eller försummelse vid utövandet av vårdnaden eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför en bestående fara för barnets hälsa eller utveckling. Föräldrarna kan också i undantagsfall fråntas vårdnaden när ett barn har rotat sig i ett fosterhem, om det är uppenbart bäst för barnet att vårdnaden flyttas över till fosterföräldrarna.

En utgångspunkt för de nya reglerna om umgänge är att barn har behov av goda kontakter även med en förälder som inte är vårdnadshavare. Ansvaret för att detta umgängesbehov tillgodoses ligger i första hand på vårdnadshavaren. En nyhet är att barnet får rätt till umgänge även med andra som står barnet särskilt nära.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1983.

Barns rättigheter m. m.

I nuvarande 6 kap. 1 § FB finns bestämmelser om vem eller vilka som är barnets vårdnadshavare och om vårdnadens varaktighet. I 6 kap. 2 § anges att den som har vårdnaden om ett barn skall sörja för barnets person och ge det en sorgfälligt uppfostran. Vårdnadshavare skall enligt bestämmelsen tillse att barnet får uppehälle och utbildning efter vad som är tillbörligt med hänsyn till föräldrarnas villkor och de tillgångar barnet kan äga samt barnets anlag. 6 kap. 3 § innehåller dels en bestämmelse om att vårdnadshavare skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter, dels ett förbud mot att utsätta barnet för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Propositionen innebär både sakliga och redaktionella ändringar av de redovisade bestämmelserna. Det föreslås att 6 kap. 1 § inleds med en bestämmelse om att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Vidare föreskrivs att barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart. Slutligen har i paragrafen tagits in förbudet mot aga. I 6 kap. 2 § första stycket återfinns bestämmelser om barnets vårdnadshavare och vårdnadens varaktighet. I andra stycket finns intaget regler om att vårdnadshavare har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare skall också svara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter. Vidare skall vårdnadshavaren bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I ett tredje stycke har tagits in en erinran om att ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden regleras i andra kapitel i FB.

Enligt propositionen är det värdefullt om FB på ett bättre sätt än f. n. ger uttryck för de *behov som barn har rätt att få tillgodosedda* av sina föräldrar och andra vårdnadshavare. En uppräkningslista av barns rättigheter kan, framhålls i propositionen, få betydelse från flera utgångspunkter. Uppräkningen kan för det första ge vårdnadshavare vägledning om vad de skall iaktta vid sin uppfostran av barnen. Vidare kan uppräkningen få betydelse vid tvister om vårdnaden om eller umgänge med ett barn på så sätt att domstolen bör välja den lösning som kan antas bäst främja att de angivna rättigheterna blir tillgodosedda. Slutligen kan bestämmelser som slår fast dessa rättigheter uppfattas som allmängiltiga normer och därmed indirekt påverka även andra än vårdnadshavare som har hand om barn eller bestämmer i frågor som rör barn. I propositionen framhålls också bl. a. att inte bara vårdnadshavare utan också samhället har ett ansvar för att barn får en god uppväxt. Det pekas i sammanhanget på bl. a. den kommunala barn tillsynen, förskolorna och skolorna.

I motion 1981/82:2517 (m och c) kritiseras utformningen av 6 kap. 1 § FB och föreskriften i 2 § att vårdnadshavare skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Motionärerna anför att om uttalandena i propositionen

nen betyder att lagförslaget syftar till en schabloniserad reglementering av familjelivet så bör lagändringarna föras till socialtjänstlagarna. Enligt motionärerna synes lagreglerna bli helt betydelselösa för både barn och föräldrar. Motionärerna menar att bestämmelserna är helt och hållet offentlighetsrättsliga. Är tankegången bakom bestämmelserna att socialförvaltningarna skall tillerkännas befogenhet att närmast schablonmässigt kontrollera, mäta och värdera föräldrarnas kärlek måste förslaget enligt motionärerna antingen avvisas eller återremitteras för utredning i fråga om vad de båda bestämmelserna innebär privaträttsligt, offentlighetsrättsligt och i praktisk tillämpning.

Som framgår av redogörelsen ovan har de av motionärerna kritiserade bestämmelserna delvis sin motsvarighet redan i gällande regler. Enligt utskottets mening ligger det en betydande fördel i att FB ändras så att barnens intresse träder i förgrunden på ett tydligare sätt än enligt nuvarande regler. Som framhålls i propositionen kan de nya reglerna medverka till en önskvärd attitydförskjutning. Också andra positiva effekter kan följa. Enligt utskottets mening innebär propositionens förslag inte att reglerna får en offentlighetsrättslig prägel. Uttalandena i motionen måste därför bygga på en felaktig tolkning av bestämmelsernas innehåll. Utskottet avstyrker bifall till motionen i denna del.

I propositionen föreslås vidare att i FB införs en uttrycklig bestämmelse om att *vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter* och att vårdnadshavaren därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling skall ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (6 kap. 11 § förslaget till ändring i FB). Enligt föredragande departementschefen avser regeln dels att markera vårdnadshavarens ansvar, dels att ge vårdnadshavaren stöd för att hävda barnets intressen. Samtidigt är det viktigt att barnet ges möjlighet att självt komma till tals och bestämma i frågor som rör dess person. Vårdnadshavarens hänsynstagande bör dock enligt propositionen inte leda till att denne skulle vara förhindrad att sätta sig över barnets vilja i de fall då barnets bästa kräver det. Inte heller bör det medföra överdrivna hänsynstaganden till barnets önskemål eller att ett beslutsfattande övervältras på ett barn som inte är moget för det.

Enligt motionärerna i motion 1981/82:2517 (m och c) ger de synpunkter som utvecklas i propositionen på bestämmelsen inte någon klarhet om räckvidden. Motionärerna frågar sig om tankegången är att barnens växande bestämmanderätt skall sanktioneras av socialnämnden. I så fall lägger lagen enligt motionärerna fast en egendomlig reglementering av familjelivet under närmast godtyckliga schabloner, vilket innebär allvarliga inskränkningar av föräldrarättigheterna.

Utskottet kan inte heller beträffande den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 11 § finna att den kan ges ett sådant innehåll som motionärerna påstår. Utskottet delar departementschefens uppfattning att det kan vara av värde

att i FB ta in bestämmelser som framhäver det för många självklara förhållandet att relationer mellan föräldrar och barn bör bygga på ömsesidigt hänsynstagande och ömsesidig respekt. Liksom beträffande de föreslagna bestämmelserna i 6 kap. 1 och 2 §§ kan sådana regler vara ägnade att inverka på inställningen hos föräldrar och andra vårdnadshavare. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen också i ifrågavarande del.

Gemensam vårdnad

Enligt FB står barn från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra. Är föräldrarna inte gifta med varandra vid barnets födelse får modern ensam automatiskt vårdnaden om barnet. Gifter sig föräldrarna senare med varandra står barnet från den tidpunkten under båda föräldrarnas vårdnad.

Om barnets föräldrar skiljer sig skall domstolen förordna om vårdnaden och kan därvid bestämma antingen att endast den ena föräldern skall ha vårdnaden om deras barn eller att föräldrarna skall ha gemensam vårdnad. En förutsättning för gemensam vårdnad är att föräldrarna är överens om att de vill utöva vårdnaden gemensamt. Domstolen skall förordna i enlighet med föräldrarnas överenskommelse om det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Ogifta föräldrar samt fränskilda föräldrar, som inte redan har gemensam vårdnad, har numera möjlighet att få gemensam vårdnad om sina barn, oberoende av om föräldrarna bor tillsammans eller inte. Även här är det en förutsättning att föräldrarna är överens om gemensam vårdnad och att domstolen inte finner att en gemensam vårdnad skulle uppenbart strida mot barnets bästa.

Det bör påpekas att av regelsystemet följer att den gemensamma vårdnaden fortsätter om makar flyttar isär utan att begära äktenskapsskillnad eller om samboende ogifta föräldrar med gemensam vårdnad separerar.

I propositionen föreslås i enlighet med utredningens förslag att den gemensamma vårdnaden i princip automatiskt skall fortsätta även efter en äktenskapsskillnad, om inte föräldrarna eller en av dem begär att vårdnaden skall upplösas (6 kap. 3 § förslaget till ändring i FB). Domstolen kan emellertid enligt de föreslagna bestämmelserna i 6 kap. 5 § i ett äktenskapsskillnadsmål också upplösa den gemensamma vårdnaden utan yrkande av makarna, om fortsatt gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa. Oavsett om vårdnaden begärs upplöst eller ej, skall domstolen innan saken avgörs höra socialnämnden eller bereda nämnden tillfälle att yttra sig (6 kap. 18 § förslaget till ändring i FB).

I propositionen föreslås vidare att ogifta samboende föräldrar, i stället för att som hittills vara tvungna att begära domstols förordnande om gemensam vårdnad, skall kunna få sådan vårdnad efter en gemensam anmälan till pastorsämbetet (6 kap. 4 § förslaget till ändring i FB). En förutsättning för

gemensam vårdnad efter sådan anmälan är att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare. Har vårdnadsfrågan prövats förut av domstol måste alltså föräldrarna vända sig till domstol för att få gemensam vårdnad. Någon motsvarande möjlighet för ogifta särboende föräldrar att få gemensam vårdnad efter anmälan öppnas inte. Dessa föräldrar skall också i fortsättningen vara hänvisade till att göra ansökan hos domstol.

Motionärerna i motion 1981/82:2516 (m) anser att riksdagen hos regeringen bör begära en utvärdering av effekterna av reglerna om gemensam vårdnad (yrkande 1). I avvaktan på denna utvärdering menar motionärerna att nuvarande regler bör bibehållas oförändrade och de yrkar således att riksdagen avslår propositionen såvitt avser ändringar i bestämmelserna om gemensam vårdnad (yrkande 2). I motionen anförs att propositionens förslag inte är underbyggt och att man fortfarande inte vet hur den gemensamma vårdnaden uppfattas av barnen och föräldrarna. Några av de kritiska synpunkter på gemensam vårdnad efter äktenskapsskillnad som framförts i remissyttranden över utredningens förslag tas upp i motionen. Enligt motionärernas mening är det oacceptabelt att ett så genomgripande förslag som det nu aktuella läggs fram utan att en grundlig utredning gjorts om barnens situation i de hittills relativt få fallen av gemensam vårdnad.

Motionären i motion 1981/82:2514 (m) vänder sig mot förslaget att den gemensamma vårdnaden i princip skall fortsätta att gälla efter dom på äktenskapsskillnad. I motionen påpekas att föräldrarna inte skall behöva föra vårdnaden på tal i sin ansökan om äktenskapsskillnad. Domstolen skall emellertid, framhåller motionären, enligt den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 5 § FB i princip ändå pröva frågan om gemensam vårdnad. Varken domstolen eller socialnämnden, som domstolen skall höra i vårdnads mål, har enligt motionären något underlag för en sådan prövning. Enligt motionären kan föräldrarna inte underlåta att i samband med skilsmässa ta ställning till hur vårdnaden skall utövas rent faktiskt. Det är också, anför motionären, mest ändamålsenligt att i ett enda sammanhang ta upp alla de frågor till behandling som en skilsmässa erfarenhetsmässigt aktualiserar i stället för att pröva dem en i sänder och utan inre sammanhang. Motionären anser att gällande ordning bör bestå och yrkar avslag på förslaget.

Även i motion 1981/82:2517 (m och c) anförs att erfarenheterna av gemensam vårdnad efter 1976 års lagändringar tycks vara så begränsade att de inte ger stöd för en ändring av bestämmelserna om gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad. Den i 6 kap. 3 § FB föreslagna ändringen bör enligt motionärerna avslås eller återremitteras för vidare utredning.

Utskottet konstaterar i likhet med motionärerna att erfarenheterna av de nya vårdnadsreglerna är begränsade. Någon riksomfattande statistik över antalet avgöranden om gemensam vårdnad som har meddelats sedan de nya reglerna trädde i kraft finns sålunda inte. Utskottet vill emellertid peka på att statistiska centralbyrån (SCB) i en promemoria (1982:8) har redovisat resultatet från en provundersökning avseende domar och beslut i vårdnads-

ärenden. Syftet med undersökningen var i första hand att pröva förutsättningarna för att samla in uppgifter från domstolar avseende vårdnadsärenden. I promemorian läggs fram förslag till en utvidgad studie på detta område, där SCB skulle undersöka vårdnadsbeslut under ett års tid. Det anges att frågan om hur statistik om vårdnadsbeslut mera långsiktigt kan produceras är delvis avhängigt av vilka uppgifter som kommer att ingå i äktenskapsregistret men framför allt av olika intressenters behov och önskemål om vårdnadsstatistik.

Inte heller finns det några bredare vetenskapliga studier av vårdnadsreglerna och deras tillämpning. Vissa mera begränsade undersökningar har emellertid utförts. En närmare redogörelse för dessa har tagits in i propositionen (s. 26 och s. 27). Utskottet vill också peka på en undersökning som gjorts vid Uppsala universitet våren 1982 om hur gemensam vårdnad fungerat i praktiken. Undersökningen bygger på en enkät till de ca 320 föräldrar som erhållit gemensam vårdnad om barn efter dom av Uppsala tingsrätt åren 1977-1980 och en jämförande, lika stor grupp föräldrar där enbart en förälder erhållit vårdnaden. Undersökningen kommer enligt uppgift i denna eventuellt att ingå som en del i en planerad rikstäckande vårdnadsundersökning vid sociologiska institutionen vid Uppsala universitet. Av sammanfattningen över undersökningsresultaten framgår bl. a. följande.

Särboende föräldrar med gemensam vårdnad och särboende föräldrar där endast en förälder har vårdnaden ansåg i lika stor utsträckning att resp. vårdnadsform fungerar bra. Föräldrar med gemensam vårdnad håller dock mera kontakt med varandra, är oftare tillsammans med barnet samtidigt, rådgör med varandra i större utsträckning och har bättre kontakt med skola/daghem än den andra kategorin föräldrar. Vidare konstateras att särboende föräldrar med gemensam vårdnad oftare bor närmare varandra än föräldrar där en har vårdnaden. Dessutom anges att skilsmässan/separationen har skett mer i samförstånd när det gäller föräldrar med gemensam vårdnad och förhållandevis fler av dessa föräldrar har kontaktat något hjälporgan, t. ex. medlare eller familjerådgivare. Föräldrarna med gemensam vårdnad är klart yngre än den andra föräldrakategorin. Undersökningsresultaten uppges också tyda på att växelvis boende för barn till särboende föräldrar med gemensam vårdnad inte förekom i den utsträckning som tycktes framhållas i debatter och massmedia.

Även om det enligt utskottets mening får anses råda en viss osäkerhet om hur reglerna om gemensam vårdnad har utfallit i praktiken ger de begränsade undersökningar som utförts vid handen att de nya reglerna mottagits positivt av vårdnadshavarna. Utredningsmaterialet visar också att en klar majoritet av de ogifta eller fränskilda föräldrar som valt gemensam vårdnad är nöjda med reglerna och i allmänhet rekommenderar gemensam vårdnad också för andra föräldrar. Däremot belyser utredningsmaterialet inte hur barnet självt upplever gemensam vårdnad när föräldrarna bor isär.

I den allmänna debatten och vid de hearings som utskottet har hållit har vårdnadsformen kritiserats bl. a. därför att den i vissa fall är till nackdel för barnet. Det har sålunda gjorts gällande att frånskilda föräldrar ibland väljer gemensam vårdnad för att slippa en uppsplitande vårdnadstvist och därmed ger sig in i en vårdnadsform som kräver samförstånd trots att de inte har löst sina inbördes konflikter. Många föräldrar ser, har det vidare framhållits, gemensam vårdnad som ett medel att åstadkomma rättvisa mellan sig, vilket bl. a. kan resultera i att barnet bor än hos den ene och än hos den andra föräldern. Det är alltså snarare föräldrarnas intressen än barnets som styr valet av vårdnadsform.

Enligt utskottets mening ligger det måhända i sakens natur att negativa synpunkter har kommit att dominera i nu aktuella sammanhang. Det är ju sålunda främst de fall där gemensam vårdnad lett till konflikter och problem som kommer till myndigheternas kännedom och som får mest utrymme i den allmänna debatten. De fall där gemensam vårdnad slagit väl ut kommer lätt i skymundan. Det sagda innebär emellertid inte att utskottet vill avfärda kritiken. Tvärtom anser utskottet att den i många avseenden kan vara befogad. Enligt utskottets uppfattning berör dock kritiken inte så mycket vårdnadsformen som sådan utan hur den kommit att användas i praktiken.

Utskottet vill erinra om att 1976 års vårdnadsreform i första hand motiverades av omsorgen om barnets bästa. Möjligheten att låta den gemensamma vårdnaden bestå vid äktenskapsskillnad infördes sålunda för att barnets intresse av nära och goda förbindelser med båda föräldrarna skall kunna tillgodoses. Det ansågs också att en ordning med gemensam rättslig vårdnad kan vara ägnad att minska riskerna för de svåra, känslomässiga konflikter som lätt uppstår i vårdnadsfrågor och som kan ha allvarliga konsekvenser för barnet. Också möjligheten för föräldrar, som inte har varit gifta med varandra, att ha gemensam vårdnad infördes i syfte att ge barn tryggare och mer harmoniska förhållanden.

Gemensam vårdnad innebär att båda föräldrarna bör känna och ta ett ansvar för att deras barns behov tillgodoses. Det är alltså fråga om ett gemensamt ansvarstagande i en mängd viktiga frågor som rör barnet, t. ex. om skolgång och ekonomiska förhållanden. Som utskottet framhöll då reglerna infördes innebär gemensam vårdnad däremot inte att den faktiska vården måste delas mellan föräldrarna. I den allmänna debatten har emellertid trots detta ibland likhetstecken kommit att sättas mellan gemensam vårdnad och delad vård. Utskottet vill därför – i likhet med vad utskottet gjort tidigare vid flera tillfällen – stryka under att lagstiftningen inte får tolkas så att föräldrarna alltid skall dela på den dagliga vården och att barnet skall bo ungefär lika långa tidsperioder hos båda föräldrarna. I allmänhet kan det nämligen inte anses förenligt med barnets bästa att vårdnaden utövas på detta sätt. Särskilt betänkligt är det när föräldrarna – för att skapa rättvisa mellan sig – låter barnet med korta mellanrum flytta från den ena föräldern till den andre.

Enligt utskottets mening krävs det mot bakgrund av det anförda en utökad och förbättrad information om vårdnadsreglerna och syftet med dem för att man skall komma till rätta med de problem som visat sig i den praktiska tillämpningen. Till denna fråga återkommer utskottet i ett särskilt avsnitt. Utskottet vill också erinra om att utredningen om barnens rätt fått i uppdrag att på nytt överväga om det går att finna ett bättre uttryck för det juridiska ansvaret än vårdnad för att markera skillnaden mot den faktiska vården om ett barn.

I sammanhanget vill utskottet också något beröra de problem med gemensam vårdnad efter äktenskapsskillnad som har sin orsak i att föräldrarna inte förmått lösa sina konflikter. Som framhållits vid utskottets hearings i ärendet har gemensam vårdnad för frånskilda föräldrar störst förutsättningar att fungera väl om föräldrarna nått samförstånd och några mer betydande konflikter inte kvarstår olösta. En äktenskapsskillnad torde dock endast undantagsvis kunna genomföras i samförstånd och helt utan svårigheter för föräldrarna och barnen. Många gånger är konflikterna mellan föräldrarna djupa och uppslitande, något som påverkar också barnen negativt. Detsamma torde gälla vid en separation mellan ogifta föräldrar med gemensam vårdnad. Föräldrar och barn i konflikt- eller problemsituationer kan emellertid erbjudas betydelsefulla stöd- och hjälpinsatser. I första hand bör nämnas socialnämndernas ansvar enligt socialtjänstlagen för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. I propositionen pekas bl. a. på att en kontaktperson enligt socialtjänstlagen kan utses t. ex. då en vårdnadshavare begär att få hjälp vid utövandet av vårdnaden. Flera kommuner driver försöksverksamhet med samarbetsamtal för att vid skilsmässokonflikter och i liknande situationer hjälpa föräldrarna att bearbeta sina konflikter och i samförstånd söka lösningar för framtiden. Viktiga insatser görs också vid bl. a. familjerådgivningsbyråerna och av den psykiska barn- och ungdomsvården. Betydelsefulla uppgifter på området utförs även av t. ex. medlare, läkare, advokater, kyrkliga företrädare och privata organisationer.

Sammanfattningsvis anser utskottet att den kritik som kan riktas mot gemensam vårdnad främst hänför sig till hur föräldrar faktiskt utövar vårdnaden och till avsaknaden av en tillfredsställande information till föräldrarna och inte till vårdnadsformen som sådan. Någon sådan utvärdering av bestämmelserna om gemensam vårdnad som begärs i motion 1981/82:2516, yrkande 1, är därför inte erforderlig för att ställning skall kunna tas till propositionens förslag. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet.

Utskottet övergår därefter till förslaget om automatisk *gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad*. Som utskottet framhållit i det föregående är syftet med gemensam vårdnad att främja goda förhållanden mellan barnet och båda föräldrarna. De undersökningar, om än begränsade, som gjorts beträffande gemensam vårdnad visar också att barn till föräldrar som har

sådan vårdnad har större kontakt med båda sina föräldrar än barn till föräldrar där endast den ena föräldern är vårdnadshavare. Vid gemensam vårdnad har även föräldrarna som regel bättre relationer till varandra och båda har dessutom bättre kontakter med skola och daghem. Enligt utskottets mening är det därför angeläget att man på allt sätt främjar utvecklingen mot ett ökat användande av gemensam vårdnad. Det kan naturligtvis sägas att föräldrar som är väl medvetna om barnens svårigheter och problem vid föräldrarnas separation och som har ett intresse av att söka minska dessa kommer att samarbeta till barnets bästa även utan formella regler om gemensam vårdnad. Utskottet anser emellertid att man inte kan bortse från att den gemensamma vårdnaden kan ha en väsentlig psykologisk betydelse för föräldrarna.

Med hänsyn till vad utskottet har anfört om fördelarna med gemensam vårdnad delar utskottet departementschefens uppfattning att det är en naturlig utgångspunkt att denna vårdnadsform består även efter det att föräldrarna skilt sig. Den nu föreslagna regeln innebär att föräldrar som är överens om att fortsätta den gemensamma vårdnaden inte behöver framställa något särskilt yrkande härom vid en äktenskapsskillnad. För tydlighetens skull vill utskottet stryka under att föräldrarna inte på något sätt genom den föreslagna lagregleringen påtvingas en gemensam vårdnad som de inte vill ha, utan det står dem fritt att välja den vårdnadsform som passar dem.

Vid bedömningen av förslaget bör hänsyn också tas till att domstolen liksom hittills skall ha en skyldighet att i princip pröva frågan om gemensam vårdnad i mål om äktenskapsskillnad. Domstolen skall vidare innan målet avgörs alltid höra socialnämnden eller bereda nämnden tillfälle att yttra sig. Framkommer sådana omständigheter att domstolen vid sin prövning finner att gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa kan domstolen, trots att föräldrarna inte begärt det, upplösa den gemensamma vårdnaden. Även om domstolens prövning i dessa fall endast undantagsvis kan antas resultera i en upplösning av den gemensamma vårdnaden, skapas enligt utskottets mening genom det föreslagna förfarandet en viss garanti för att gemensam vårdnad inte fortsätter i fall då det är uppenbart oförenligt med barnets bästa. Utskottet anser det betydelsefullt att det finns en sådan garanti och kan således inte ställa sig bakom tankegångarna i motion 1981/82:2514.

Den föreslagna regeln om automatisk gemensam vårdnad vid skilsmässa har vid de hearings utskottet hållit kritiserats framför allt med utgångspunkt från att det finns en risk för att bestämmelsen leder till att föräldrar i större utsträckning än f. n. undviker att ta ställning till vårdnadsfrågan i samband med skilsmässan och därmed skjuter problemen framför sig, något som kan få negativa konsekvenser för barnen.

Utskottet är för sin del medvetet om att det finns en sådan risk med förslaget. Utskottet vill därför stryka under angelägenheten av att makarna i

en skilsmässosituation verkligen tar ställning till om de skall ha gemensam vårdnad om sitt barn eller inte. Det är också naturligt att vårdnadsformen diskuteras i samband med att makarna tar ställning till underhållsfrågorna och spörsmålet om var barnet skall bo. För att makarna skall bli medvetna om att de måste besluta om vårdnaden krävs att makarna får information om att den gemensamma vårdnaden består vid skilsmässan om de inte önskar annorlunda. Vidare måste de upplysas om vad en gemensam vårdnad innebär och kräver av dem. Likaså är det viktigt att de uppmärksammas på de allvarliga påfrestningar som barnet utsätts för vid en äktenskapsskillnad. Som regel genomförs i dag ingen skilsmässa utan att åtminstone endera av makarna har juridiskt biträde. Utskottet utgår från att vårdnadsfrågan kommer att tas upp vid den rådgivning som föregår skilsmässan. Utskottet vill betona vikten av att den som därvid biträder makarna ger makarna den nödvändiga informationen och där så finns påkallat ger upplysning om vilka rådgivningsmöjligheter som i övrigt finns att tillgå.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet risken mycket liten för att den föreslagna regeln kommer att få några sådana negativa följder som påtalats vid utskottets hearings.

Utskottet tillstyrker propositionen i förevarande del och avstyrker följaktligen bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 2 delvis samt till motionerna 1981/82:2514 och 2517, båda såvitt nu är i fråga.

Av vad utskottet ovan anført framgår att risken torde vara liten för att föräldrarna efter skilsmässan inte kommer att ha klart för sig att de har gemensam vårdnad. Förslaget i motion 1981/82:2518, yrkande 1, att domstolen i skillnadsdomen skall upplysa makarna om att vårdnadsansvaret fortfarande är gemensamt kan ytterligare minska denna risk. Utskottet tillstyrker därför motionärens förslag. Ett tillägg om att domstolen skall erinra om det gemensamma vårdnadsansvaret bör därför göras i 6 kap. 3 § FB.

Utskottet övergår härefter till frågan om *gemensam vårdnad för ogifta föräldrar*. Som tidigare redovisats föreslås i propositionen att ogifta samboende föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad efter en anmälan till pastorsämbetet under förutsättning att vårdnadsfrågan inte tidigare prövats av domstol (6 kap. 4 § förslaget till ändring i FB). Den nuvarande möjligheten för dem att begära domstols förordnande kvarstår som ett alternativ. Ogifta särboende föräldrar skall enligt propositionen liksom f. n. vara hänvisade till att ansöka hos domstol om gemensam vårdnad.

I motion 1981/82:2516 (m) yrkas avslag på propositionen även i förevarande hänseende.

Motionärerna i motion 1982/83:7 (s) yrkar att 6 kap. 4 § förslaget till ändring i FB ändras så att också särboende föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad efter en anmälan till pastorsämbetet. I samband därmed bör enligt motionen göras ett tillägg i bestämmelsen för att klargöra att ogifta föräldrar kan välja mellan att göra ansökan hos domstol och att göra anmälan

hos pastorsämbetet om gemensam vårdnad. Motionärerna hänvisar till att utredningen om barnens rätt hade föreslagit att också ogifta föräldrar som inte bor tillsammans skulle kunna få gemensam vårdnad efter anmälan till pastorsämbetet och att ett stort antal remissinstanser har tillstyrkt eller lämnat förslaget utan erinran. Enligt motionärernas uppfattning saknas anledning att göra skillnad mellan samboende och särboende föräldrar eftersom ett barn, oavsett om föräldrarna bor ihop eller inte, i princip har samma behov av goda relationer till båda föräldrarna. Motionärerna anser att starka skäl talar för att föräldrarnas bostadsförhållanden inte bör vara avgörande när det gäller deras möjligheter att på ett enkelt sätt få gemensam vårdnad.

Utskottet vill till en början framhålla att den nuvarande möjligheten för ogifta samboende föräldrar att ansöka hos domstol om gemensam vårdnad synes ha utnyttjats i liten utsträckning. En förklaring kan vara att reglerna om underhållsbidrag och bidragsförskott inte från början anpassades till den nya vårdnadsreformen. Som inledningsvis berörts kom de erforderliga lagändringarna till stånd först år 1978 och trädde i kraft den 1 juli 1979. En annan orsak kan vara – som framhålls i propositionen – att många föräldrar finner det både dyrt och krångligt att hos domstol få bekräftat ett ansvar som de redan tagit på sig i praktiken.

Enligt utskottets mening talar övervägande skäl för förslaget i propositionen. Föräldrar som valt att leva ihop utan att vara gifta med varandra och som på samma sätt som gifta dagligen tar del i den faktiska vården av sina barn bör utan onödig omgång kunna få ett gemensamt rättsligt ansvar för barnet. Utskottet vill också peka på att faderskapet till barn, vars föräldrar inte är gifta med varandra, i allmänhet fastställs under medverkan av socialnämnden. Föräldrarna har då möjlighet att av socialnämnden få information om innebörden av gemensam vårdnad samt råd och stöd vid sitt ställningstagande till vilken vårdnadsform de skall välja. Som påpekas i propositionen ger förslaget möjlighet för dem att redan i samband med att faderskapet fastställs anmäla sitt önskemål om gemensam vårdnad och genom förmedling av socialnämnden få anmälan vidarebefordrad till pastorsämbetet. Enligt utskottets mening är det föreslagna förfarandet enkelt och besparar föräldrar och domstolar arbete. Utskottet vill också peka på att i de fall socialnämnden medverkar det finns vissa garantier för att föräldrarna inte fattar oöverlagda beslut.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet att förslaget genomförs och avstyrker bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 2 i denna del.

Som utskottet ovan framhållit upphör en gemensam vårdnad inte automatiskt därför att föräldrarna flyttar isär. Ogifta föräldrar som önskar gemensam vårdnad kan därför sammanbo så länge som behövs för att kunna utnyttja den nya regeln om anmälan till pastorsämbetet och sedan flytta från varandra. Redan det anförda talar enligt utskottets mening för att man i förevarande hänseende inte bör göra någon skillnad mellan samboende och

särboende föräldrar. Härtill kommer, som motionärerna framhåller, att ett barn i princip har samma behov av goda relationer till båda föräldrarna oavsett deras bostadsförhållanden. I sammanhanget vill utskottet också peka på att en anmälan till pastorsämbetet om gemensam vårdnad måste göras av båda föräldrarna och att det alltså aldrig kan bli fråga om att den ena föräldern mot sin vilja tvingas att ha gemensam vårdnad.

På grund av det anförda anser utskottet i likhet med motionärerna i motion 1982/83:7 att den nya möjligheten att få gemensam vårdnad genom ett enkelt förfarande inte bör begränsas till samboende föräldrar utan bör ges också åt dem som bor isär. 6 kap. 4 § förslaget till ändring i FB bör således ändras så att det i lagtexten föreskrivna villkoret att föräldrarna och barnet skall vara kyrkobokförda på samma fastighet utgår. Utskottets förslag föranleder också att bestämmelsen i 6 kap. 16 § om till vilket pastorsämbete anmälan om gemensam vårdnad skall göras måste ändras.

I likhet med motionärerna i motion 1982/83:7 anser utskottet att den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 4 § FB bör förtydligas så att det klart framgår att anmälan till pastorsämbetet utgör ett alternativ till domstolsförfarandet.

I motion 1981/82:2518 (m) yrkas (yrkande 2) att skyldighet skall införas för pastorsämbete att i fall då ogifta föräldrar med gemensam vårdnad flyttar isär och kyrkobokföringen sálunda ändras underrätta föräldrarna om att den gemensamma vårdnaden består. Som skäl för yrkandet framhåller motionären att det ofta förekommer konflikter då ogifta föräldrar separerar och att de i denna situation bör ha rätt att få besked om följderna vad beträffar vårdnaden.

Som utskottet i det föregående har framhållit är det betydelsefullt att föräldrar som flyttar ifrån varandra får klart för sig att deras gemensamma ansvar för barnet inte upphör. Utskottet har alltså förståelse för syftet med motionsyrkandet. Utskottet vill emellertid peka på att riksskatteverket i sitt remissyttrande över utredningsbetänkandet anført att förslaget i motionen inte med nuvarande rutiner vid kyrkobokföringen är praktiskt genomförbart. Utskottet avstyrker således bifall till motionsyrkandet.

Förordnande av förälder som vårdnadshavare

I detta avsnitt behandlar utskottet dels det fall att en av föräldrarna skall anförtros vårdnaden vid upplösning av gemensam vårdnad, dels det fall att vårdnaden skall överflyttas från en förälder till den andre. Frågor om valet av vårdnadshavare vid förälders död eller förälders olämplighet behandlas i det påföljande avsnittet.

Om föräldrarna eller en av dem inte längre vill att vårdnaden skall vara gemensam, skall domstolen enligt gällande bestämmelser på talan av föräldrarna eller en av dem förordna om vem av föräldrarna som skall ha vårdnaden om barnen (6 kap. 7 § FB). Är föräldrarna ense i vårdnadsfrågan,

skall domstolen besluta i överensstämmelse med deras önskemål om det inte är uppenbart stridande mot barnens bästa. Är föräldrarna oense om vem som skall ha vårdnaden, skall domstolen besluta efter vad som är skäligt med hänsyn till barnens bästa.

Om ett barn står under vårdnad av endast en av föräldrarna och den andra föräldern vill få vårdnaden överflyttad till sig, skall domstolen enligt 6 kap. 8 § FB bifalla denna begäran om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa. Är föräldrarna överens om att vårdnaden skall överföras till den andre, skall domstolen besluta i överensstämmelse med deras önskemål om det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa.

I propositionen föreslås att reglerna om vem av föräldrarna som vid upplösning av gemensam vårdnad skall anförtros vårdnaden tas in i 6 kap. 5 § FB och att reglerna om överflyttning av vårdnaden från en förälder till den andre förs in i 6 kap. 6 § FB. Bestämmelserna ändras samtidigt så att den hittillsvarande skillnaden i prövningen, beroende på om föräldrarna är överens eller inte, slopas. Ändringarna motiveras bl. a. med att ett förordnande om vårdnaden bör grundas på vad som är bäst för barnet och att man inte kan utesluta att det finns situationer när föräldrarna vid sin överenskommelse om vårdnaden mindre ser till barnets behov och mer beaktar sina egna intressen. Enligt departementschefen ligger det emellertid i sakens natur att, om föräldrarna är överens om vem av dem som skall ha vårdnaden om barnet, den lösning som de har valt i allmänhet också kan antas vara bäst för barnet. Någon ingående utredning av vårdnadsfrågan behövs därför sällan i dessa fall. Om föräldrarna inte är överens i fråga om vårdnaden måste frågan däremot enligt departementschefen utredas närmare.

Motionärerna i motion 1981/82:2517 (m och c) kritiserar enbart den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 6 § FB, som reglerar överflyttning av vårdnaden från den ena föräldern till den andre. De menar att bestämmelsen försvagar föräldrarnas rättsliga skydd när föräldrarna är ense om att vårdnaden skall flyttas över från den ena föräldern till den andre eller när de är överens om att vårdnaden skall vara gemensam. Lagförslaget bör enligt motionärerna avslås i denna del.

Med anledning av vad motionärerna anför om gemensam vårdnad anmärker utskottet att förslaget till 6 kap. 6 § endast reglerar fall då vårdnaden föreslås överflyttad från en förälder till den andre. Domstolens prövning av föräldrarnas överenskommelse om gemensam vårdnad regleras, såsom framgår av föregående avsnitt, i 6 kap. 4 §. I den delen har bestämmelserna samma innehåll som i gällande rätt.

Utskottet anser att förslaget till ändring i bestämmelserna om överflyttning av vårdnaden från en förälder till den andre är väl avvägt. Detsamma gäller förslaget i 6 kap. 5 § FB rörande upplösning av gemensam vårdnad, vilket ju är utformat efter samma mönster. Enligt utskottets mening har omsorgen om barnens bästa på ett bättre sätt än f. n. ställts i förgrunden samtidigt som

bestämmelserna ger utrymme för ett rimligt hänsynstagande till föräldrarnas önskemål. Utskottet avstyrker med det anförda bifall till motionen såvitt nu är i fråga.

Utskottet vill i klarhetens intresse stryka under att bestämmelsen i 6 kap. 6 § FB inte är tillämplig när det gäller att flytta över vårdnaden från vårdnadshavare som visat sådan olämplighet som beskrivs i 6 kap. 7 §. För regleringen i det fallet redogörs i nästa avsnitt.

Val av vårdnadshavare i vissa fall

I FB finns särskilda bestämmelser om överflyttning av vårdnaden och upplösning av gemensam vårdnad om förälder visat sig olämplig som vårdnadshavare eller om förälder dör. Dessutom innehåller FB regler om överflyttning av vårdnaden från särskilt förordnad förmyndare till föräldrar.

I propositionen föreslås delvis ändrade bestämmelser om vårdnadshavare vid förälders olämplighet eller vid förälders död. Den nuvarande bestämmelsen om överflyttning av vårdnaden från förmyndare till föräldrar behålls i huvudsak oförändrad. En ny bestämmelse om att vårdnaden i vissa fall kan flyttas över till fosterföräldrar föreslås införd.

Gällande bestämmelser om vårdnadshavare i fall då förälder visat sig vara olämplig innebär i huvudsak följande.

Har båda föräldrarna vårdnaden om barnet och gör sig en av dem skyldig till grovt missbruk eller grov försummelse vid vårdnadens utövande eller innebär föräldrarnas deltagande i vårdnaden annars fara för barnets utveckling, skall domstolen på talan av socialnämnden förordna att vårdnaden skall tillkomma endast den andre, om det inte är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare (6 kap. 9 § FB). Står barnet under vårdnad av endast den ene av föräldrarna och finner domstolen efter motsvarande prövning som nyss sagts att föräldern inte är lämplig som vårdnadshavare, skall domstolen förordna den andra föräldern som vårdnadshavare, om det inte är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Ett överförande av vårdnaden till en särskilt förordnad förmyndare kan också ske i samband med prövningen av vårdnadsfrågan i ett mål om äktenskapsskillnad eller i fall då föräldrarna eller en av dem begär upplösning av gemensam vårdnad. Även i dessa fall är det en förutsättning att det med hänsyn till barnets bästa är uppenbart att ingen av föräldrarna bör utöva vårdnaden (6 kap. 7 § FB).

I propositionen föreslås att bestämmelserna om vårdnadshavare vid förälders olämplighet utformas på följande sätt (6 kap. 7 § förslaget till ändring i FB). Domstolen skall besluta om ändring i vårdnaden om en förälder vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller

försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling. Har föräldrarna gemensamt vårdnaden om barnet och visar sig en av föräldrarna vara olämplig som vårdnadshavare, skall domstolen anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Visar det sig att också den föräldern är olämplig, skall domstolen flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade förmyndare. Har endast en av föräldrarna vårdnaden om barnet och visar sig denne vara olämplig, skall domstolen flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Frågor om ändring i vårdnaden i nu nämnda fall skall enligt förslaget prövas av domstolen på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad eller i mål om upplösning av gemensam vårdnad eller överflyttning av vårdnaden från en förälder till den andre.

De nuvarande bestämmelserna i FB om vårdnadshavare vid förälders död innebär i huvudsak följande. Om en förälder dör och barnet står under vårdnad av båda föräldrarna, tillkommer vårdnaden i fortsättningen den andra föräldern (6 kap. 10 § FB). Står barnet under vårdnad av endast den ene av föräldrarna och dör den föräldern, skall domstolen på ansökan av den andra föräldern eller på anmälan av socialnämnden förordna den andre som vårdnadshavare, om det inte är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare. Är båda föräldrarna döda utövas vårdnaden av förmyndaren.

I propositionen föreslås (6 kap. 9 §) oförändrade bestämmelser för sådana fall där föräldrarna haft gemensam vårdnad. Däremot ändras i förslaget reglerna för fall där ensam vårdnadshavare dör så att domstolen skall anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Bestämmelserna i FB om överflyttning av vårdnaden från särskilt förordnad förmyndare till föräldrarna eller en av dem har, som tidigare nämnts, fått i stort sett samma innehåll i propositionens förslag (6 kap. 10 a § FB jämfört med 6 kap. 10 § propositionsförslaget).

I propositionen läggs vidare fram förslag till en ny bestämmelse som ger domstolen möjlighet att flytta över vårdnaden till fosterföräldrar (6 kap. 8 § förslaget till ändring i FB) även i sådana fall där barnets vårdnadshavare inte är så olämplig att enligt 6 kap. 7 § en överflyttning av vårdnaden kan ske till särskilt förordnad förmyndare. Enligt förslaget kan domstolen flytta över vårdnaden, om barnet har stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till fosterförälder eller fosterföräldrarna.

Motionärerna i motion 1981/82:2517 (m och c) menar i huvudsak att de föreslagna bestämmelserna i 6 kap. 7–10 §§ försvagar rättighetsskyddet för föräldrarna genom att de ger socialförvaltningarna befogenhet att när som

helst ta initiativ till att beröva föräldrarna vårdnaden. Bestämmelserna bör enligt motionärernas mening ersättas av en något moderniserad omredigering av 6 kap. 6 § FB i dess ursprungliga lydelse, alltså före den 1 januari 1977. I den bestämmelsen föreskrevs att domstolen, om en av föräldrarna gjorde sig skyldig till grovt missbruk eller till grov försummelse vid vårdnadens utövande eller var hemfallen åt missbruk av rusgivande medel eller förde ett lastbart liv, kunde förordna att vårdnaden skulle tillkomma enbart den andra föräldern. Detsamma gällde om en förälder till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid var förhindrad att delta i vårdnaden. Var båda föräldrarna olämpliga eller förhindrade att delta i vårdnaden kunde vårdnaden flyttas över till särskilt förordnad förmyndare.

Enligt utskottets mening saknas helt grund för motionärernas påstående att de nu föreslagna reglerna ger socialförvaltningarna befogenhet att när som helst ta initiativ till att beröva föräldrarna vårdnaden om sina barn. På grund härav och då inte i övrigt anförts några skäl för att återgå till den lydelse 6 kap. 6 § FB hade före den 1 januari 1977 avstyrker utskottet bifall till motion 1981/82:2517 i denna del.

Utskottet övergår härefter till att mer i detalj granska de föreslagna bestämmelserna i 6 kap. 7-10 §§ FB.

Ändringarna i 6 kap. 7 § FB syftar till att vidga möjligheterna att flytta vårdnaden från en förälder som är olämplig som vårdnadshavare.

I detta sammanhang vill utskottet erinra om att socialnämnden genom socialtjänstlagen åläggs att, i första hand i samråd med barnets föräldrar och i förekommande fall med barnet självt, finna en lösning när problem uppkommer i en familj. Utskottet delar departementschefens uppfattning i propositionen att det är angeläget att alla ansträngningar görs för att lösa problemen i samförstånd genom t. ex. behandlingsåtgärder och annat stöd. Om vårdnadshavare eller barnet självt, om det har fyllt 15 år, inte frivilligt medverkar till den hjälp som nämnden finner nödvändig, kan vård enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) komma i fråga. Såsom framhålls i propositionen torde en ändring i vårdnaden i de flesta fall aktualiseras bara när barnet har tagits om hand med stöd av LVU och risksituationen för barnet kan antas bli bestående. Utskottet vill för sin del stryka under angelägenheten av att de åtgärder som vidtas med stöd av socialtjänstlagen och LVU i princip inriktas på att återförena barn och föräldrar. Först när en återförening inte kan komma till stånd trots långvariga och omfattande insatser från socialnämndens sida bör det bli aktuellt att ändra vårdnaden. Med dessa påpekanden finner sig utskottet kunna godta vad som i 6 kap. 7 § första stycket FB anges vara förutsättning för att en ändring av vårdnaden skall komma till stånd.

I motion 1982/83:8 (fp) föreslås att rekvisiten för vårdnadshavares olämplighet vidgas ytterligare. Motionärerna yrkar att med kriteriet missbruk och försummelse i 6 kap. 7 § första stycket skall likställas "upsåtligt förhinder av umgängesrätt". Till stöd för yrkandet anför

motionärerna att barnets rätt till umgänge med förälder som inte har vårdnaden måste stärkas. Enligt motionärerna bör den förälder som vid upprepade tillfällen omintetgör utövandet av umgängesrätten mista vårdnaden om barnet. Motionärerna anser att denna påföljd av vägran att tillåta umgänge bör framgå av lagen.

Utskottet har i och för sig förståelse för syftet med motionen. S. k. umgängessabotage utgör ett allvarligt problem och måste i möjligaste mån stävjas. Som utskottet i tidigare sammanhang framhållit kan det vid upprepade umgängessabotage bli aktuellt att ompröva föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare. Den omständigheten att en vårdnadshavare försvårar utövandet av umgängesrätten bör emellertid enligt utskottets mening inte i lagen likställas med sådana brister i omvårdnaden av ett barn som gör att t. ex. ett ingripande med stöd av LVU kan komma i fråga. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet. I ett senare avsnitt av betänkandet återkommer utskottet till problemen med umgängesrättens utövande.

När det sedan gäller frågan om till vem vårdnaden i olämplighetsfallen skall överflyttas innebär förslaget (6 kap. 7 § andra och tredje styckena FB) att vårdnaden skall, om föräldrarna haft gemensam vårdnad om barnet, anförtros den andra föräldern ensam om inte även den föräldern är olämplig som vårdnadshavare. Var den olämpliga föräldern ensam vårdnadshavare föreslås däremot inte samma företräde gälla för den andra föräldern. I stället skall vårdnaden kunna flyttas till en eller två särskilt förordnade förmyndare om det är lämpligare. Motsvarande regler föreslås gälla när en förälder, som är vårdnadshavare, dör (6 kap. 9 § FB).

I motion 1982/83:15 (m) kritiserar förslaget att domstolen, då en ensam vårdnadshavare dör eller anses olämplig, kan anförtro vårdnaden åt någon annan än den andra föräldern om det framstår som en lämpligare lösning. Den försvagning av den andra föräldrarnas rättsställning, jämfört med gällande rätt, som förslaget innebär förefaller motionären stå i strid med strävandena att hålla ihop föräldrar och barn. Den torde enligt motionären också försvåra uppgörelser i godo som innebär att den ena föräldern avstår från vårdnaden. Motionären yrkar mot bakgrund av det anförda att vårdnaden i nu angivna fall skall anförtros den andra föräldern om det inte är *uppenbart* lämpligare för barnet att få en särskild förmyndare (yrkande 3).

Utskottet anser att det företräde till vårdnaden som vid förälders olämplighet eller död ges till den andra föräldern, om föräldrarna haft gemensam vårdnad, är naturligt med hänsyn till att föräldern ju redan haft del i vårdnaden. I likhet med departementschefen finner utskottet emellertid att det inte på samma sätt är självklart att en förälder, som inte är vårdnadshavare, skall anförtros vårdnaden vid vårdnadshavarens olämplighet eller död. En utgångspunkt vid prövningen av frågan om vem som skall anförtros vårdnaden måste enligt utskottets mening här – liksom i andra fall – vara det som kan anses bäst för barnet. Givetvis torde det ligga närmast till hands att anse att det är bäst för barnet att den andra föräldern blir

vårdnadshavare. Det kan emellertid förekomma fall då denna förälder inte har visat något intresse för sitt barn eller endast har haft sporadisk kontakt med barnet och barnet har rotat sig hos någon annan som är beredd att bli vårdnadshavare. I sådana fall är det oftast lämpligare – sett med utgångspunkt från vad som är bäst för barnet – att vårdnaden anförtros denna person som särskilt förordnad förmyndare.

Förslaget i motion 1982/83:15 att begränsa möjligheten att ge barnet en särskilt förordnad förmyndare som vårdnadshavare till sådana fall där detta är *uppenbart* lämpligare för barnet, skulle enligt utskottets mening ge domstolen alltför snävt utrymme för att beakta barnets intressen. Utskottet avstyrker således bifall till motionen i denna del.

Om vårdnaden i de fall som anges i 6 kap. 7 och 9 §§ i lagförslaget inte bör anförtros den andra föräldern kan rätten välja mellan att ge vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare. Några särskilda begränsningar i möjligheten att ge vårdnaden gemensamt åt två förmyndare innehåller inte lagrummen. Det föreslås emellertid att en generell regel införs i 13 kap. 8 § FB som innebär att rätten skall kunna utse två förmyndare att gemensamt utöva vårdnaden endast under förutsättning att de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. För att det inte skall råda någon tvekan om att denna begränsning i rätten att ge vårdnaden gemensamt åt två särskilda förmyndare gäller i de i 6 kap. 7 och 9 §§ angivna fallen föreslår utskottet att det i nämnda paragrafer införs en hänvisning till 13 kap. 8 § FB.

Avslutningsvis vill utskottet i detta avsnitt något närmare kommentera den föreslagna nya regeln (6 kap. 8 § FB) att vårdnaden skall kunna överflyttas till fosterföräldrar trots att föräldrarna inte i och för sig är olämpliga som vårdnadshavare. Vid de hearings som utskottet haft i ärendet liksom under remissbehandlingen av utredningens förslag har meningarna gått isär om det lämpliga i att införa en sådan regel. Bl. a. har framhållits att regeln kan försvåra ansträngningarna att på frivillig väg få till stånd en placering av barn i fosterhem.

Utskottet vill för sin del framhålla att det kan vara av värde att den föreslagna möjligheten att flytta över vårdnaden till fosterföräldrar införs. I bl. a. sådana fall där barnet under lång tid vistats hos fosterföräldrarna och rotat sig hos dem samtidigt som kontakten med de biologiska föräldrarna varit mycket sporadisk eller obefintlig kan det vara bäst för barnet att det får stanna hos fosterföräldrarna och att dessa kan överta den rättsliga vårdnaden av barnet. Utskottet vill emellertid stryka under att bestämmelsen har undantagskaraktär och därför måste tillämpas med försiktighet. I allmänhet bör, såsom departementschefen framhåller, krävas att barnet har bott i fosterhemmet under flera år innan det kan bli aktuellt att över huvud taget överväga en flyttning av vårdnaden. Likaså bör utredas vilken anknytning barnet har till detta hem och hur kontakterna mellan barnet och de biologiska föräldrarna har förlöpt. Självfallet bör en överflyttning av vårdnad inte få ske

från en förälder som så långt möjligt hållit en god-kontakt med barnet under vistelsen i fosterhemmet. Inte heller bör en överflyttning få ske om det inte är klarlagt att fosterföräldrarna verkligen önskar att få vårdnaden anförtrord åt sig. Vid prövningen måste barnets egen inställning också tillmätas stor betydelse. Med dessa uttalanden tillstyrker utskottet förslaget.

Umgänge

Enligt gällande bestämmelser har en förälder som är skild från vårdnaden rätt att umgås med barnet, om inte särskilda omständigheter talar emot det (6 kap. 11 § FB). Är föräldern inte nöjd med vad vårdnadshavaren har bestämt i fråga om umgänget kan domstolen besluta i frågan.

I 21 kap. FB finns bestämmelser om verkställighet av dom eller beslut rörande vårdnad och umgängets rätt. Beslut om sådan verkställighet meddelas av länsrätten. Förordnar länsrätten om verkställighet kan den förelägga vite eller, om det anses nödvändigt, besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Föreligger det i ärende som avses i 21 kap. FB fara för att barnet förs ur landet eller är ärendet av annan anledning brådskande, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall omhändertas på sätt länsrätten finner lämpligt. Bestämmelserna om verkställighet av domar eller beslut om vårdnad m. m. övervägs, som ovan (s. 4) nämnts, f. n. i justitiedepartementet.

I propositionen föreslås att *bestämmelserna om umgängets rätt* utformas så att det klart framgår att barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses (6 kap. 15 § första stycket förslaget till ändring i FB). En nyhet är att vårdnadshavaren skall ha ett ansvar också när det gäller att tillgodose barnets behov av umgänge med någon annan som står barnet särskilt nära.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, skall domstolen liksom hittills pröva frågan om umgängets rätt. Domstolen skall därvid på talan av den förälder som inte är vårdnadshavare besluta om umgänge efter vad som är bäst för barnet (6 kap. 15 § andra stycket förslaget till ändring i FB).

En liknande bestämmelse föreslås införd för det fall vårdnadshavaren motsätter sig barnets umgänge med någon annan än en förälder. Också här skall domstolen besluta i frågan efter vad som är bäst för barnet. Talan kan dock endast föras av socialnämnden (6 kap. 15 § tredje stycket förslaget till ändring i FB).

I motion 1981/82:2517 (m och c) föreslås att bestämmelserna om umgängets rätt ges samma utformning som i den norska lagen. Motionärerna pekar på att i den norska lagen finns bestämmelser bl. a. om vad en "vanlig umgängets rätt" skall anses innebära. Där regleras också umgängets rätt för andra än föräldrar. De bestämmelserna tar sikte endast på fall då en av

föräldrarna eller båda har avlidit. Motionärerna anser att den norska lagen anvisar praktiska och användbara regler även i så ömtåliga frågor som de nu aktuella.

Förslaget i 6 kap. 15 § tredje stycket FB om domstolsprövning av umgängesrätt med annan än förälder kritiserar också i motionerna 1981/82:2514 (m) och 2516 (m).

Motionärerna i motion 1981/82:2516 anser att det i och för sig är av värde att barnet får rätt till umgänge också med andra än föräldrarna. Den lösning som valts, att barnet får träffa t. ex. en annan nära anhörig först sedan socialnämnden vid domstol fört talan om umgängesrätten, ställer sig dock motionärerna frågande inför. De ifrågasätter starkt värdet för barnet av en sådan umgängesrätt. I stället bör, menar motionärerna, hela vårdnadsfrågan omprövas om vårdnadshavaren motsätter sig umgänge i strid mot barnets intresse. Motionärerna begär (yrkande 3) att tredje stycket i den aktuella bestämmelsen skall utgå.

Motionären i motion 1981/82:2514 yrkar avslag på propositionens förslag om utvidgning av umgängesrätten och anför att förslaget i 6 kap. 15 § tredje stycket FB inte bör gälla, åtminstone inte så länge föräldrarna lever.

Tanken i motion 1981/82:2517 att i lag reglera hur och i vilken omfattning umgänge bör förekomma har avvisats av utredningen om barnens rätt och i propositionen. Enligt utskottets uppfattning finns en risk att bestämmelser om "normal umgängesrätt" uppfattas av föräldrarna som normgivande, trots att den i bestämmelserna utformade umgängesrätten kanske inte passar deras situation. Utskottet anser att föräldrarna med utgångspunkt från barnets behov av umgänge bör känna sig helt fria att komma överens om lämplig umgängesrätt. Utskottet finner det därför mindre lämpligt att i lagen tas in bestämmelser om "normal umgängesrätt" och avstyrker bifall till motionen i denna del.

Vad härefter gäller frågan om barnets umgänge med andra än föräldern anser utskottet att det är positivt att man i bestämmelserna nu slår fast dels att barnet har ett behov av sådant umgänge, dels att detta behov skall tillgodoses av vårdnadshavaren så långt möjligt. Som framhålls i propositionen kan det i första hand bli fråga om umgänge med tidigare fosterföräldrar, med styvförälder eller, när den ena föräldern avlidit, med dennes föräldrar. Enligt utskottets mening torde en möjlighet till domstolsprövning inte kunna undvaras om rätten till umgänge med annan än förälder inte skall bli utan verkan. Då talan i ifrågavarande fall endast får föras av socialnämnden och inte av var och en som vill ha rätt till umgänge med barnet, skapas garantier för att domstolarna inte i onödan behöver pröva dessa frågor. Utskottet delar departementschefens uppfattning att det endast i sällsynta fall kommer att bli aktuellt för socialnämnden att föra sådan talan. Den i motionerna 1981/82:2514 och 2517 framförda tanken att begränsa domstolsprövningen till att avse endast fall då en förälder eller båda är döda, kan utskottet inte ställa sig bakom. Även då föräldrarna lever kan det ju finnas ett behov hos

barnet att få umgås med andra som står barnet nära.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionens förslag i denna del och avstyrker bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 3 och motionerna 1981/82:2514 och 2517, båda såvitt nu är i fråga.

De problem som kan uppstå vid *umgängesrättens utövande* tas upp i motionerna 1981/82:2517 (m och c) och 1982/83:15 (m). Problemen utgör också bakgrunden till önskemålet i den ovan (s. 20 f.) behandlade motionen 1982/83:8 (fp).

I motion 1981/82:2517 framförs önskemål om att efter mönster av den norska lagstiftningen skall införas regler om ett vite för varje gång umgängesrätten saboteras. Vidare anser motionärerna att lagförslaget bör återremitteras för en förstärkning av umgängesrättigheterna. Enligt motionärerna anvisar lagförslaget inte någon lösning på de problem som kan uppstå när vårdnadshavaren hindrar eller saboterar umgängesrätten.

I motion 1982/83:15 framhåller motionären att en förälder som är skild från vårdnaden är helt beroende av vårdnadshavarens godtycke när det gäller möjligheterna att lämna synpunkter på eller bli informerad om viktigare beslut rörande barnets framtid. Motionären anför bl. a. att en förälder, som kanske frivilligt – för att undvika strid – har avstått från vårdnaden, kan bli ställd helt utanför när det gäller sådana beslut, något som kan minska benägenheten att göra upp i godo i dessa fall. I motionen begärs därför att i FB införas regler som gör det möjligt att föreskriva samråds- och informationsplikt för vårdnadshavare gentemot den andra föräldern (yrkande 1). Föreskrifterna bör enligt motionären kompletteras med bestämmelser om att domstolen skall kunna föreskriva förbud mot flyttning till utlandet i skilsmässofall där inte båda föräldrarna är ense (yrkande 2).

Utskottet har tidigare vid flera tillfällen framhållit att det är viktigt att barnet ges tillfälle till ett väl tilltaget umgänge med den av föräldrarna som är skild från vårdnaden. Samhället måste därför se allvarligt på åtgärder från vårdnadshavarens sida som syftar till att omintetgöra eller försvåra för den umgängesberättigade att träffa barnet. Att en förälder konsekvent vidtar åtgärder med åsidosättande av barnets intresse i detta hänseende talar för, såsom utskottet påpekat ovan vid behandlingen av motion 1982/83:8, att hans eller hennes lämplighet som vårdnadshavare kan behöva omprövas. Umgängesrättens betydelse bör också uppmärksammas vid valet av vårdnadshavare och domstolen bör, som framhålls i propositionen, om inte andra omständigheter talar för en annan lösning, till vårdnadshavare förordna den av föräldrarna som kan antas bäst främja ett nära och gott umgänge mellan barnet och den andra föräldern.

Mot bakgrund av det anförda har utskottet i och för sig förståelse för syftet med motionerna. Såvitt gäller yrkandet i motion 1981/82:2517 om bestämmelser om vite efter mönster av den norska lagen vill utskottet dock erinra om att FB redan innehåller bestämmelser om möjligheter att förelägga vite. Med hänsyn härtill och till att verkställighetsreglerna i FB f. n. ses över inom

justitiedepartementet är utskottet inte berett att förorda några ändrade regler på denna punkt. Inte heller kan utskottet finna det motiverat att lagförslaget skall återremitteras för ytterligare överväganden i fråga om en förstärkning av den umgängesberättigades skydd. Motion 1981/82:2517 i dessa delar avstyrks således.

När det därefter gäller förslaget i motion 1982/83:15 om införande av en lagstadgad skyldighet för vårdnadshavaren att informera och samråda med den andra föräldern om det gemensamma barnets angelägenheter erinrar utskottet om att denna fråga har prövats av utskottet i ett tidigare sammanhang (LU 1975/76:33). Utskottet betonade därvid angelägenheten av att den förälder, som ensam har vårdnaden om ett barn, håller den andra föräldern underrättad om barnets förhållanden. Inte minst är detta, som utskottet underströk, nödvändigt om umgänget mellan barnet och den förälder som inte har vårdnaden skall fungera tillfredsställande och om deras personliga relationer i övrigt skall förbli goda. Utskottet framhöll också att det är viktigt att vårdnadshavaren om möjligt samråder med den andra föräldern i frågor som är betydelsefulla för barnet, något som också kan vara till gagn för barnet. Utskottet kunde dock inte tillstyrka förslaget att införa en lagstadgad informations- och samrådsskyldighet för vårdnadshavaren. Utskottet uttalade att frågan om i vilken utsträckning som ett samrådsförfarande bör komma till stånd är beroende på förhållandena i det enskilda fallet. Utskottet ansåg det också olämpligt att vårdnadshavaren skall känna sig tvingad att samråda med den andra föräldern. Skall ett meningsfullt samråd mellan föräldrarna om barnets angelägenheter komma till stånd är det, menade utskottet, nödvändigt att detta samråd har sin grund i att föräldrarna har förtroende för varandra och inte att det finns en lagstadgad skyldighet för dem att samråda med varandra. Riksdagen följde utskottet och avslag motionsyrkandet.

Vad utskottet sålunda anförde år 1976 äger alltjämt giltighet. Utskottet anser därför att riksdagen bör vidhålla sitt tidigare ställningstagande i frågan och till följd härav avslå motion 1982/83:15, yrkande 1.

Beträffande önskemålet i samma motion om att domstol skall ha möjlighet att förbjuda en förälder att flytta utomlands med barnet vill utskottet erinra om att utredningen om barnens rätt övervägt om en förälder, som inte är vårdnadshavare, skall kunna påverka ett beslut av vårdnadshavaren som innebär att denne flyttar med barnet till en annan del av Sverige eller utomlands. Utredningen kände i och för sig sympati för en sådan möjlighet men ansåg det samtidigt orealistiskt och alltför mycket stridande mot handlingsfriheten för den som har vårdnaden att införa en sådan bestämmelse. I betänkandet pekade utredningen på att en flyttning dock ibland kan innebära en sådan förändring för barnet att det kan finnas anledning att ompröva vem som i fortsättningen bör ha vårdnaden. Utskottet delar utredningens uppfattning i frågan: I sammanhanget kan erinras om att länsrätten, då ärende enligt 21 kap. FB är aktuellt och fara föreligger att

barnet förs ur landet, kan förordna att barnet omhändertas på lämpligt sätt. Med det anförda avstyrker utskottet bifall även till yrkande 2 i motion 1982/83:15.

Hörande av socialnämnden

Som framhålls i propositionen torde domstolarna f. n. så gott som undantagslöst höra socialnämnden i fall då föräldrarna inte är överens i vårdnadsfrågan. Är föräldrarna överens, är praxis i domstolarna mer varierande. Vissa domstolar godtar föräldrarnas överenskommelse, andra följer en rekommendation från justitieombudsmannen (JO) och bereder socialnämnden tillfälle att yttra sig också i dessa fall (JO 1962 s. 28 och 1981/82 s. 38).

I propositionen föreslås att i FB införs bestämmelser om att domstolen skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda (6 kap. 18 § förslaget till ändring i FB). Domstolen skall enligt samma bestämmelse, innan ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge avgörs, höra socialnämnden eller, om det är tillräckligt, bereda nämnden tillfälle att yttra sig.

Enligt propositionen är avsikten med bestämmelserna att domstolen i princip skall höra socialnämnden i alla fall då föräldrarna är oense i vårdnads- eller umgängesfrågan. Är föräldrarna ense kan det, framhålls i propositionen, vara tillräckligt att handlingarna sänds över till socialnämnden för yttrande inom en viss kortare tid eller att domstolen per telefon kontaktar socialnämnden.

Motionären i motion 1981/82:2514 (m) anför, med hänvisning till Sveriges advokatsamfunds remissyttrande över utredningens förslag, att det saknas skäl att frångå nuvarande ordning enligt vilken domstolen själv avgör om en hänvändelse till socialnämnden kan antas fylla någon förnuftig funktion. I motionen yrkas således avslag på förslaget om domstols hörande av socialnämnden.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att socialnämnden i princip skall höras i fall då föräldrarna är oense i de aktuella frågorna. Också i andra fall framstår det som angeläget att socialnämnden kan eller i vart fall bereds tillfälle att yttra sig. Utskottet vill erinra om att domstolen även då föräldrarna är ense skall enligt de föreslagna bestämmelserna liksom hittills i princip pröva att föräldrarnas lösning inte är uppenbart oförenlig med barnets bästa. För att domstolen skall få något underlag för sin prövning anser utskottet att det är naturligt att domstolen i vart fall bereder socialnämnden tillfälle att yttra sig. Även om det endast i ett fåtal fall kan bli aktuellt för socialnämnden att reagera, kan dessa fall med tanke på omsorgen om barnets bästa enligt utskottets uppfattning motivera det merarbete som kan uppkomma hos myndigheter som inte redan följer ovan nämnda praxis. Mot denna bakgrund anser utskottet att riksdagen bör bifalla förslaget i

propositionen och avslå motion 1981/82:2514 såvitt nu är i fråga.

I detta sammanhang behandlar utskottet även förslaget i propositionen att införa en särskild paragraf i FB vari hänvisas till att socialtjänstlagen innehåller bestämmelser om rätt för barn och vårdnadshavare att få stöd och hjälp hos socialnämnden (6 kap. 14 § förslaget till ändring i FB). I paragrafen har också tagits in en erinran om att socialnämnden förmedlar kontakter med medlare och andra rådgivande samhällsorgan.

I motion 1981/82:2517 (m och c) begärs avslag på förslaget. Motionärerna anför bl. a. att avsikten knappast kan vara att i en lagtext under privaträttens område lämna upplysning om socialnämndens existens. Är avsikten i stället att t. ex. barnen själva skall söka sig till socialnämnden får bestämmelsen egenartade konsekvenser, menar motionärerna.

Utskottet kan inte dela motionärernas uppfattning om bestämmelsens innehåll. Enligt utskottets mening ger bestämmelsen endast en erinran om de tjänster som samhället kan erbjuda föräldrar och barn i vårdnadsfrågor m. m. Utskottet tillstyrker bifall till propositionen och avstyrker följaktligen bifall till motionen i nu ifrågavarande del.

Hörande av barn inför domstol

I propositionen föreslås att i FB införs en bestämmelse om att barn får höras inför domstol, om barnet självt begär det eller särskilda skäl annars talar för det samt det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras (6 kap. 18 § förslaget till ändring i FB).

Motionärerna i motion 1981/82:2517 (m och c) anser det säreget att det omfattande utredningsmaterialet inte har mynnat ut i en klar rättsregel om bl. a. i vilka fall och i vilken ålder barnet självt bestämmer när det skall höras.

Utskottet vill till en början framhålla att det är angeläget att barn, när de börjat uppnå en viss mognad, får uttrycka sin egen åsikt i frågor om vårdnad och umgänge. Det kan påpekas att i det finska förslaget till lag om vårdnad och umgängrätt tagits in en särskild bestämmelse om utredande av barnets önskemål och åsikt. Utskottet vill även hänvisa till att utredningen om barnens rätt diskuterat dessa frågor och utformat vissa rekommendationer för hur socialnämndens utredningsarbete bör bedrivas. Däri angavs särskilt att utredaren bör ta kontakt med barnet och själv söka utröna barnets egen inställning. Utskottet förutsätter att de rekommendationer för utredningsarbetet som socialstyrelsen enligt propositionen kommer att utfärda även kommer att innehålla anvisningar om barnets hörande.

Ett införskaffande av barnets åsikter och önskemål i vårdnads- eller umgängefrågor bör således i första hand ske under socialnämndens utredning. I det helt övervägande antalet fall kommer utredningen att ge en tillräckligt god bild av barnets inställning. I likhet med departementschefen anser utskottet att det dock i undantagsfall kan finnas situationer där det kan

vara av värde att låta barnet framträda inför domstolen. Utskottet vill dock stryka under att regeln om barnets hörande bör tillämpas med återhållsamhet. Enligt utskottets mening bör det ankomma på domstolen att ta ställning till om ett barn i det enskilda fallet skall höras. Därvid bör barnets ålder och mognad tillmätas stor betydelse. Också barnets egen inställning bör få vara vägledande. Någon avgörande betydelse bör dock barnets önskemål om att bli hörd inte få ha. I vissa fall kan det nämligen vara svårt att uttröna om barnets begäran bygger på en verklig vilja hos barnet att höras och inte på påtryckningar från andra håll. Med hänsyn till det anförda anser utskottet att hänvisningen i lagtexten till barnets egna önskemål att få höras bör utgå ur lagtexten. I stället får den omständigheten att barnet självt begärt att få höras vägas in bland de särskilda skäl som kan tala för att barnet höras.

Utskottet konstaterar att ett hörande av barn inför domstol torde bli aktuellt endast i undantagsfall. Enligt utskottets mening är det viktigt att barnet höras under så lugna och avspända förhållanden som möjligt. På rättens ordförande ligger ett stort ansvar för hur själva förhöret genomförs. Inte under några förhållanden får barnet behöva känna sig tvingat att välja mellan föräldrarna.

Vad därefter gäller förslaget i motion 1981/82:2517 om införandet av särskilda åldersgränser m. m. anser utskottet det inte lämpligt med en sådan detaljreglering i lagtexten. Det får ankomma på domstolen att i det enskilda fallet bedöma om barnet har sådan mognad att det framstår som uppenbart att barnet inte tar skada av att höras. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen, såvitt nu är i fråga.

Förslaget till ändringar i socialtjänstlagen

I propositionen läggs fram förslag till vissa ändringar i socialtjänstlagen. Förslagen avser ändrade regler för förordnande av kontaktperson (10 § socialtjänstlagen) och för delegation av socialnämndens yttranden till domstol i mål och ärenden om vårdnad eller umgänge (48 § socialtjänstlagen).

Socialnämnden kan enligt 10 § socialtjänstlagen utse en särskild person – *kontaktperson* – eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

Förslaget i propositionen innebär att kontaktperson skall kunna förordnas för barn som är över 15 men under 18 år med enbart barnets samtycke. Något samtycke från barnets vårdnadshavare skall enligt förslaget således inte krävas i dessa fall. När det gäller barn under 15 år är avsikten att nuvarande regler skall fortsätta att gälla, dvs. att kontaktperson kan förordnas om vårdnadshavaren samtycker medan barnets egen inställning inte är av någon avgörande betydelse.

I sitt yttrande över lagförslaget avstyrker socialutskottet den föreslagna

ändringen i 10 § socialtjänstlagen. Socialutskottet påpekar att utgångspunkten för förslaget uppenbarligen är att det f. n. krävs samtycke från såväl vårdnadshavare som barnet självt för att kontaktperson skall kunna förordnas för den som är över 15 men under 18 år. Enligt socialutskottet är emellertid rättsläget oklart i frågan om både vårdnadshavaren och barn mellan 15 och 18 år är parter i ärenden enligt socialtjänstlagen. I sammanhanget hänvisar socialutskottet till ett avgörande i kammarrätten i Sundsvall som innebär att en femtonåring mot vårdnadshavarens bestridande beviljats bistånd enligt socialtjänstlagen. Målet har överklagats till regeringsrätten men har ännu inte slutgiltigt avgjorts. Skulle regeringsrätten fastställa kammarrättens beslut torde detta innebära att även andra åtgärder enligt socialtjänstlagen, exempelvis förordnande av kontaktperson, kan vidtas utan vårdnadshavarens samtycke. Socialutskottet anser därför att man i vart fall inte f. n. bör införa en sådan bestämmelse som föreslås i propositionen utan att man bör avvakta utvecklingen. Socialutskottet pekar vidare på att det nu framlagda ändringsförslaget innebär att man för en viss kategori ärenden enligt socialtjänstlagen inför särbestämmelser som saknar motsvarighet när det gäller andra ärendetyper. Lämpligheten av en sådan ordning ifrågasätter socialutskottet från systematiska utgångspunkter.

Lagutskottet anser i likhet med socialutskottet att frågan om förutsättningarna för förordnande av kontaktperson för barn mellan 15 och 18 år inte kan ses isolerad från det generella spørsmålet om sådana barns och deras vårdnadshavares ställning i socialtjänstärenden. Med hänsyn härtill och till att frågan kan få sin lösning genom regeringsrättens avgörande av det redovisade ärendet ansluter sig lagutskottet till socialutskottets uppfattning att den föreslagna ändringen i 10 § socialtjänstlagen inte bör genomföras nu.

Enligt 48 § socialtjänstlagen kan socialnämnderna *delegera sin beslutanderätt* i olika frågor rörande FB. Uppdrag att besluta på nämndens vägnar kan ges till såväl förtroendevalda som till tjänstemän. I propositionen föreslås att socialnämnderna skall kunna delegera beslutanderätten också när det gäller yttranden i mål om vårdnad eller umgänge. Den möjlighet till delegation som öppnas bör enligt departementschefen huvudsakligen avse en grupp förtroendevalda. Endast i undantagsfall bör nämnda ärenden delegeras till en grupp tjänstemän eller till en enskild tjänsteman.

Socialutskottet framhåller i denna del bl. a. att yttranden till domstol i mål om vårdnad eller umgänge får anses vara av utomordentligt stor betydelse för den enskilde och att domstolarna i mycket stor utsträckning tar hänsyn till innehållet i vårdnadsutredningar och till nämndens bedömning. Av rättssäkerhetsskäl får det därför enligt socialutskottet anses tvacksamt med en mera omfattande delegation av i vart fall tvistiga eller mera svårbedömda vårdnads- och umgängesfrågor. I socialutskottets yttrande pekas också på risken för att en vårdnadsutredning inte utsätts för den nödvändiga kritiska granskningen om ärendet delegeras till tjänstemän. I princip bör socialnäm-

den enligt socialutskottets mening själv fatta beslut i kvalificerade ärenden medan det inte bör möta något hinder att icke tvistiga eller annars mera rutinartade avgöranden delegeras. Detta skulle dock kräva en viss omarbeting av lagförslaget som kan vara svår att göra inom ramen för det nu aktuella ärendet.

Lagutskottet delar socialutskottets uppfattning att förslaget i propositionen innebär en alltför långtgående delegationsrätt. Frågan om i vilken utsträckning beslutanderätten vid vårdnadsutredningar m. m. bör kunna delegeras får enligt lagutskottets mening övervägas ytterligare. Socialutskottet har pekat på möjligheten att denna uppgift läggs på socialberedningen, som då mera allmänt kan överväga utformningen av samtliga delegationsregler. Lagutskottet vill stryka under betydelsen av att delegationsreglerna utformas så att de främjar en snabb handläggning av frågor rörande vårdnad och umgänge. Vad lagutskottet nu anfört bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär samtidigt att lagutskottet avstyrker bifall till förslaget till ändring i 48 § socialtjänstlagen.

Övriga frågor

Domstolen kan meddela *interimistiskt beslut* i mål eller ärende om vårdnad och umgänge. Genom beslutet kan bl. a. förordnas om vem av föräldrarna som tills vidare skall ha vårdnaden om barnet. Beslutet gäller till dess frågan avgjorts genom dom eller beslut som har vunnit laga kraft. Det interimistiska beslutet kan när som helst omprövas av domstolen under rättegången. Ett interimistiskt beslut meddelas ofta i ett tidigt skede av rättegången, i allmänhet i anslutning till den första inställelsen vid domstolen. Underlaget för domstolens interimistiska beslut är som regel magert. Oftast har domstolen inga andra uppgifter än de parterna själva lämnat. På grund av vårdnadsutredningar m. m. kan det sedan förflyta en avsevärd tid innan ett slutligt avgörande sker. Erfarenhetsmässigt stämmer det slutliga avgörandet oftast överens med det interimistiska beslutet.

Det är obestridligt att föräldrar som skilts från vårdnaden genom ett interimistiskt beslut ofta anser sig ha ett sämre utgångsläge inför det slutliga avgörandet av vårdnadsfrågan än den förälder som förordnats som vårdnadshavare. De känner sig också många gånger utpekade som olämpliga som vårdnadshavare. Utredningen om barnens rätt föreslog mot bakgrund av det anförda att domstolen skulle få möjlighet att besluta interimistiskt enbart om bostaden för barnet och därmed inte behöva avskära någon av föräldrarna från vårdnaden. Förslaget avvisas dock i propositionen med hänvisning bl. a. till att om föräldrarna inte kan enas i frågan om var barnet skall bo, är det knappast troligt att de efter ett sådant beslut kan samarbeta i övriga frågor som rör vårdnaden.

I syfte att bredda underlaget för domstolens interimistiska beslut föreslås i propositionen att i 6 kap. 20 § FB tas in en bestämmelse av innebörd att

domstolen innan interimistiskt förordnande meddelas kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Enligt departementschefen är inte tanken bakom förslaget att socialnämnden på detta stadium skall göra någon mera omfattande utredning, utan yttrandet får oftast inskränka sig till upplysningar om sakförhållanden. Tiden för lämnande av upplysningar bör enligt propositionen kunna begränsas till en eller ett par veckor.

Enligt utskottets mening är det angeläget att domstolens bedömning grundas på ett så fylligt underlag som möjligt. Utskottet ser därför med tillfredsställelse att möjlighet nu öppnas att inhämta ett snabbyttrande från socialnämnden. Även efter ett sådant yttrande kan dock domstolens underlag vara bristfälligt. En möjlighet för domstolen att inskränka det interimistiska beslutet till att avse enbart barnets bostad skulle därför kunna vara av värde. Genom ett sådant beslut undviks ett mer eller mindre prejudicerande beslut i vårdnadsfrågan i ett stadium då utredningen ännu är ofullständig. Enligt utskottets mening bör man inte heller bortse från att ett sådant begränsat beslut kanske också kan öka möjligheten för parterna att bli ense om hur vårdnaden om barnet skall ordnas. Utskottet anser därför att frågan om att begränsa det interimistiska beslutet på nu angivna sätt eller på annat motsvarande sätt förtjänar att övervägas ytterligare. Utskottet förutsätter att så kommer att ske inom utredningen om barnens rätt och i regeringens kansli.

Utskottet övergår härefter till att behandla vissa frågor om *påföljd för bortförande av barn*.

Enligt 7 kap. 4 § brottsbalken döms den som obehörigen skiljer barn under 15 år från den som har vårdnaden för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller om fader eller moder utan att ha beaktansvärda skäl egenmäktigt bortför barn som står under föräldrarnas gemensamma vårdnad. Bestämmelsen är också tillämplig om den som skall ha vårdnaden om barnet obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt. Som en följd av de nya reglerna om gemensam vårdnad för två särskilt förordnade förmyndare föreslås en viss justering av lagtexten. Utskottet tillstyrker detta förslag.

Utskottet har under ärendets behandling uppmärksammat på att det är tveksamt om det är straffbart att föra bort ett barn som inte vistas hos vårdnadshavaren utan som vårdas enligt socialtjänstlagen eller LVU. Utskottet vill med anledning härav anföra följande.

Bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken tar sikte på obehöriga ingrepp i vårdnadsrätten och är inte tillämplig i sådana fall där barnet är omhändertaget för vård. I 89 § i 1960 års barnavårdslag fanns bestämmelser om straff för bortförande av omhändertaget barn. Bestämmelserna innebar att böter eller fängelse kunde ådömas den som hindrade eller försvårade barnavårdsnämndens arbete i ärenden om underärigs vård genom att t. ex. bortföra eller dölja den underärige eller medverka till att han eller hon avvek. Bl. a.

barnavårdslagen ersattes den 1 januari 1982 av socialtjänstlagen och LVU.

Socialtjänstlagen innehåller bestämmelser om att socialnämnden för viss tid eller tills vidare får förbjuda en vårdnadshavare att ta sitt barn från t. ex. ett fosterhem, om det finns risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas om det skiljs från hemmet (28 §). Överträds förbudet kan vårdnadshavaren ådömas böter (75 §). Enligt LVU får socialnämnden, om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården eller omhändertagandet, dels bestämma hur umgängesrätten med förälder eller vårdnadshavare skall utövas, dels bestämma att den unges vistelseort inte skall röjas för föräldern eller vårdnadshavaren (16 §). Dessutom kan polismyndigheten på begäran lämna biträde för att genomföra beslut om vård eller omhändertagande enligt LVU eller för att efterforska och återhämta den unge om denne har avvikit från ett hem där han vårdas (18 §). Någon straffbestämmelse motsvarande den som fanns i 89 § barnavårdslagen har inte tagits in i socialtjänstlagen eller LVU.

Brottsbalken innehåller även andra bestämmelser om bortförande av barn än bestämmelsen om egenmäktighet med barn, bl. a. främjande av flykt (17 kap. 12 §) och olaga frihetsberövande (4 kap. 2 §). Dessa bestämmelser kan i vissa fall tillämpas på den som obehörigen för bort ett omhändertaget barn. Uppenbart täcker brottsbalkens bestämmelser emellertid inte alla de bortföranden som tidigare var straffbara på grund av 89 § barnavårdslagen. Utskottet konstaterar sålunda att det är möjligt att i vissa fall utan risk för påföljd obehörigen föra bort ett barn som vårdas enligt socialtjänstlagen eller LVU.

Enligt utskottets mening framstår det som stötande att sådana obehöriga förfaranden med ett barn skall kunna ske påföljdsfritt. Utskottet anser därför att frågan om påföljd för bortförande av barn i dessa fall bör ses över. En sådan översyn kan lämpligen göras i anslutning till det arbete som f. n. pågår i justitiedepartementet rörande bl. a. Sveriges anslutning till internationella konventioner om kidnappning och som, enligt vad som framgår ovan (s. 4), kan beräknas vara slutfört i början av år 1983. Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna.

I motion 1981/82:669 (s) hemställs om åtgärder för att klarlägga ansvaret för omvårdnad och utveckling av de *barn som vistas i Sverige utan att ha familjerättslig anknytning* här.

Utredningen om barnens rätt har i sina tilläggsdirektiv fått i uppdrag bl. a. att undersöka om det behövs lagändringar för att stärka den rättsliga ställningen för barn som utan att adopteras kommer till Sverige och saknar familjerättslig anknytning här. I anslutning till detta utredningsuppdrag hänvisas till den nämnda motionen. Då den i motionen angivna frågan således är föremål för utredning bör yrkandet enligt utskottets mening inte föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

Information

Föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad och umgänge är av central betydelse inom familjerätten och berör i större eller mindre utsträckning egentligen alla. Det är därför väsentligt att sprida information om reglerna.

Under ärendets behandling har utskottet kunnat konstatera att de informationsinsatser som gjordes när reglerna om gemensam vårdnad beslutades år 1976 uppenbarligen har varit otillräckliga. Som utskottet i det tidigare anförts är det en spridd uppfattning att gemensam vårdnad innebär att vårdnadshavarna också skall dela på den faktiska vården av barnet. Ofta används, även i massmedia, uttrycket delad vårdnad i stället för gemensam vårdnad. Erfarenheterna även från andra lagstiftningssammanhang visar att det är svårt att göra lagstiftarens intentioner kända inte endast hos allmänheten utan även hos de myndigheter och organ som kommer i beröring med lagen.

Mot bakgrund av det anförda är det enligt utskottets mening angeläget att man inte nöjer sig med att sprida information om de nu föreslagna lagändringarna utan att man gör kraftfulla insatser för att ge en bred information om vårdnadsreglerna. Bl. a. bör ett betydande arbete läggas ned på att klargöra att gemensam vårdnad inte innebär delad vård.

Det bör också poängteras att reglerna om gemensam vårdnad i första hand har tillkommit i syfte att tillgodose *barnets* behov av goda relationer till båda föräldrarna.

En skilsmässa eller separation medför ofta konflikter mellan föräldrarna och problem för barnet. Det är därför enligt utskottets mening angeläget att man förbättrar informationen om i vilka former samhället kan ge stöd och hjälp i sådana situationer. Som utskottet anförts i det föregående har en gemensam vårdnad efter en skilsmässa eller separation störst förutsättningar att fungera väl om några betydande konflikter inte kvarstår mellan föräldrarna.

I propositionen anförts att informationsbehovet till en del bör kunna täckas med skriftligt material, och det anges att socialstyrelsen förbereder en kortfattad information om de nuvarande reglerna om gemensam vårdnad. Enligt utskottets mening är det angeläget att sådan skriftlig information tas fram som på ett enkelt och lättfattligt sätt redogör för bestämmelserna. Utskottet vill emellertid stryka under att man inte kan nöja sig med enbart skriftlig information. Bl. a. i radio och TV bör information kunna ges. Tilläggas bör att det inte endast är allmänheten som behöver informeras. Även personal hos myndigheter och organ som kommer i kontakt med de nu aktuella frågorna behöver få erforderlig information. Det är därför viktigt att den tid som förflyter mellan riksdagsbeslutet och lagens ikraftträdande används för information till och utbildning av sådan personal.

Vad utskottet nu anförts bör ges regeringen till känna.

Ikraftträdande

I propositionen föreslås att lagändringarna skall träda i kraft den 1 januari 1983. Riksdagen kommer inte att kunna behandla ärendet förrän i början av år 1983. Med hänsyn härtill och med beaktande av att reformen kräver ett visst förberedelsearbete, bl. a. när det gäller informationen, föreslår utskottet att ikraftträdandetidpunkten bestäms till den 1 juli 1983.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *barns rättigheter m. m.*
att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:168 i denna del och med avslag på motion 1981/82:2517 i denna del antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i föräldrabalken, såvitt avser 6 kap. 1, 2 och 11 §§,
2. beträffande *utvärdering av reglerna om gemensam vårdnad*
att riksdagen avslår motion 1981/82:2516 yrkande 1,
3. beträffande *gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motionerna 1981/82:2514 i denna del, 1981/82:2516 yrkande 2 i denna del och 1981/82:2517 i denna del godkänner vad utskottet anfört,
4. beträffande *uppgift i domen på äktenskapsskillnad*
att riksdagen med anledning av motion 1981/82:2518 yrkande 1 godkänner vad utskottet anfört,
5. beträffande *bestämmelserna om gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad*
att riksdagen antar 6 kap. 3 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att lagrummet erhåller i bilaga 3 som *Utskottets förslag* betecknade lydelse,
6. beträffande *gemensam vårdnad för ogifta samboende föräldrar*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1981/82:2516 yrkande 2 i denna del godkänner vad utskottet anfört,
7. beträffande *gemensam vårdnad för ogifta särboende föräldrar*
att riksdagen med bifall till motion 1982/83:7 i denna del godkänner vad utskottet anfört,
8. beträffande *förtydligande av lagtext*
att riksdagen med bifall till motion 1982/83:7 i denna del godkänner vad utskottet anfört,
9. beträffande *bestämmelserna om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar*

- att riksdagen antar 6 kap. 4 och 16 §§ förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att lagrummen erhåller i bilaga 3 som *Utskottets förslag* betecknade lydelse,
10. beträffande *uppgiftsskyldighet för pastorsämbetet*
att riksdagen avslår motion 1981/82:2518 yrkande 2.
 11. beträffande *överflyttning av vårdnaden från den ena föräldern till den andre*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1981/82:2517 i denna del antar 6 kap. 6 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken,
 12. beträffande *återgång till tidigare bestämmelser*
att riksdagen med avslag på motion 1981/82:2517 i denna del godkänner vad utskottet anfört.
 13. beträffande *överflyttning av vårdnaden då umgängesrätten förhindras*
att riksdagen med avslag på motion 1982/83:8 godkänner vad utskottet anfört.
 14. beträffande *överflyttning av vårdnaden till annan än förälder*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1982/83:15 yrkande 3 godkänner vad utskottet anfört.
 15. beträffande *bestämmelserna om ändring i vårdnaden*
att riksdagen antar 6 kap. 7–10 §§ förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att 6 kap. 7 och 9 §§ erhåller i bilaga 3 som *Utskottets förslag* betecknade lydelse.
 16. beträffande *bestämmelser om "normal umgängesrätt"*
att riksdagen med avslag på motion 1981/82:2517 i denna del godkänner vad utskottet anfört.
 17. beträffande *umgängesrätt med andra än föräldrar*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motionerna 1981/82:2514 i denna del, 1981/82:2516 yrkande 3 och 1981/82:2517 i denna del godkänner vad utskottet anfört.
 18. beträffande *vite m. m. vid umgängesrätt*
att riksdagen med avslag på motion 1981/82:2517 i denna del godkänner vad utskottet anfört.
 19. beträffande *informationsskyldighet för vårdnadshavare m. m.*
att riksdagen med avslag på motion 1982/83:15 yrkandena 1 och 2 godkänner vad utskottet anfört.
 20. beträffande *bestämmelserna om umgänge*
att riksdagen antar 6 kap. 15 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken,

21. beträffande *hänvisning till socialtjänstlagen*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1981/82:2517 i denna del antar 6 kap. 14 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken,
22. beträffande *hörande av socialnämnden*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1981/82:2514 i denna del godkänner vad utskottet anfört,
23. beträffande *åldersgränser m. m. för barns hörande*
att riksdagen med avslag på motion 1981/82:2517 i denna del godkänner vad utskottet anfört,
24. beträffande *hörande av barn inför domstol*
att riksdagen med anledning av propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört,
25. beträffande *bestämmelserna om socialnämnds och barns hörande*
att riksdagen antar 6 kap. 18 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att lagrummet erhåller i bilaga 3 som *Utskottets förslag* betecknade lydelse,
26. beträffande *ikraftträdandetidpunkten för ändringarna i föräldrabalken*
att riksdagen antar övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att ikraftträdandetidpunkten bestäms till den 1 juli 1983,
27. beträffande *förslaget till lag om ändring i föräldrabalken i övrigt*
att riksdagen antar förslaget till lag om ändring i föräldrabalken i den mån det inte omfattas av vad utskottet har hemställt ovan,
28. beträffande *förslaget till ändring i socialtjänstlagen*
att riksdagen *dels* avslår det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620), *dels* som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av delegationsbestämmelserna,
29. beträffande *straff för bortförande av omhändertaget barn*
att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av regelsystemet vid bortförande av omhändertaget barn,
30. beträffande *barn utan familjerättslig anknytning i Sverige*
att riksdagen avslår motion 1981/82:669,
31. beträffande *information*
att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört därom,

32. *beträffande övriga lagförslag*

att riksdagen antar de i propositionen framlagda förslagen till lag om ändring i brottsbalken, lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag och lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott med de ändringarna i ikraftträdandebestämmelserna att tidpunkterna för ikraftträdandet bestäms till den 1 juli 1983.

Stockholm den 15 december 1982

På lagutskottets vägnar

PER-OLOF STRINDBERG

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Joakim Ollén (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Ingemar Konradsson (s), Mona Saint Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Allan Ekström (m), Sigvard Persson (c), Per Israelsson (vpk) och Inga-Britt Johansson (s).

Reservationer

1. Utvärdering av reglerna om gemensam vårdnad (mom. 2)

Per-Olof Strindberg (m), Joakim Ollén (m), Mona Saint Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Allan Ekström (m) och Sigvard Persson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 9 med "Utskottet konstaterar" och slutar på s. 12 med "till motionsyrkandet." bort ha följande lydelse:

Vid de hearings som utskottet har hållit i ärendet har det helt övervägande antalet deltagare riktat starka invändningar mot institutet gemensam vårdnad som sådant. En sammanfattning av deltagarnas synpunkter lämnas i det följande.

Ett genomgående drag i synpunkterna vid utskottets hearings var att gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad ofta tycks väljas som en utväg när föräldrarna inte förmår lösa sina egna konflikter.

Orsaken till att föräldrarna använder gemensam vårdnad som konfliktlösning har angetts i vissa fall vara att den ene – utöver de påfrestningar som skilsmässan i sig innebär – inte orkar med att processa också om vårdnaden. I andra fall kan gemensam vårdnad ses som en möjlighet för båda föräldrarna att slippa ta ställning; man "sopar problemen under mattan". Bakom föräldrarnas val kan då ligga en önskan att undvika ytterligare en konflikt.

Det kan emellertid också vara så att föräldrarna betraktar institutet gemensam vårdnad som ett sätt att utan hänsyn till barnets bästa nå rättvisa mellan sig.

En omständighet av mera positiv art som angavs ha betydelse för att välja gemensam vårdnad är att i vart fall yngre fäder ofta från barnets födelse tagit stor del i omsorgen om barnet och därför av naturliga skäl anser sig ha lika stor "rätt" till barnet som modern. I sådana fall kan det emellertid förekomma att var och en av föräldrarna egentligen vill ensam ha vårdnaden om barnet. De vågar dock inte processa om vårdnaden, eftersom de inte kan förutse utgången av en sådan process. Föräldrarna väljer då gemensam vårdnad för att lösa konflikten.

Deltagarna vid utskottets hearings var – bl. a. med hänsyn till den inställning som ovan redovisats – eniga om att föräldrar som inte lyckats lösa sina konflikter i samband med skilsmässan oftast har små förutsättningar att få till stånd en väl fungerande gemensam vårdnad. Föräldrarna ger sig in i en vårdnadsform som kräver samförstånds lösningar trots att de inte förmått att lösa sina inbördes konflikter. Sådana motsättningar mellan föräldrarna går ofta ut över barnet. Många framhöll att det i regel är bäst att parterna tar ställning till alla konflikter i ett enda sammanhang i samband med skilsmässan i stället för att lösa dem ett i sänder utan inbördes sammanhang.

Särskilt allvarligt såg deltagarna på de fall av gemensam vårdnad där föräldrarna, för att skapa rättvisa mellan sig, låter barnet bo en vecka – fjorton dagar hos vardera föräldern. Ett sådant förfarande ansågs allmänt vara till skada för barnet. Det framhölls att ingen, barn eller vuxen, i längden kan vilja ha två hem där man bor växelvis under t. ex. fjorton dagar. Från företrädare för den psykiska barn- och ungdomsvården anfördes att det kan bli direkt ödesdigert för barn under tre år att flytta mellan föräldrarna eftersom barnets psykologiska utveckling i sådant fall störs. Det är dock till nackdel även för äldre barn att behöva flytta, särskilt i fall då föräldrarna inte löst sina konflikter. Föräldrarnas rättvisetänkande angavs i betydande utsträckning bero på bristande information om vad gemensam vårdnad egentligen innebär men också därpå att institutet gemensam vårdnad "inbjuder till" att dela den faktiska vården.

Vid hearingen i Stockholm framkom att man vid Stockholms tingsrätt märkt att antalet mål ökat som avser upplösning av gemensam vårdnad. Föräldrarna har då haft vårdnaden om barnet gemensam i något år, men vårdnadsformen har visat sig inte fungera. Ofta har det varit så att föräldrarna eller endera av dem insett att barnet farit illa av de lösningar som föräldrarna valt för att få den gemensamma vårdnaden att fungera. Denna situation gällde såväl de fall där föräldrarna i ett tidigt skede förmått lösa sina inbördes konflikter och i och för sig var inställda på att se till barnets bästa som de fall där föräldrarna inte lyckats lösa sina konflikter i samband med skilsmässan. I den senare typen av fall var tvisten om upplösning av den

gemensamma vårdnaden betydligt svårare att lösa än eljest. Om föräldrarna "sopat problemen under mattan", aktualiseras nämligen gamla konflikter lätt på nytt. Sammantaget föreföll föräldrarnas inställning i angivna fall vara hätskare och deras positioner mera låsta och svårare att lösa upp. Till en sådan mera oförsonlig inställning kan den omständigheten inverka att någon eller båda av föräldrarna har en ny partner och kanske har barn i det nya förhållandet. I anslutning till problemen med delad vård anfördes exempel på fall då det vid vårdnadsprocessen uppträtt fyra "föräldrar", de biologiska och deras partners. Båda "föräldraparen" kommer med almanackor eller liknande för att visa att man haft hand om barnet under lika lång tid och på samma sätt och att det således inte föreligger någon skillnad i "delningen" av barnet.

Rent allmänt gavs också uttryck åt den uppfattningen att det kunde vara en fara med gemensam vårdnad på så sätt att inte någon av föräldrarna tar ett ordentligt ansvar för barnet. Fler yngre föräldrar än äldre börjar med gemensam vårdnad vid en skilsmässa men klarar det typiskt sett sämre, framhölls det. Ett annat problem – av rättslig art – uppgavs vara att det vid gemensam vårdnad inte går att vända sig till domstol för att få umgängesrätten närmare reglerad. För att domstolen skall kunna pröva en begäran om umgänge fordras nämligen att den gemensamma vårdnaden upplöses. En advokat pekade på att man vid advokatbyråerna, med förslaget om automatisk gemensam vårdnad, kommer att möta ett ökande antal fall eftersom föräldrarna också i fortsättningen måste reglera frågan om var barnet skall vara mantalsskrivet för att bidragsförskott och barnbidrag skall kunna utbetalas.

Flera deltagare i utskottets hearings underströk till sist att intentionerna bakom bestämmelserna om gemensam vårdnad är goda. Gemensam vårdnad fungerar också oftast bra mellan konfliktfria föräldrar som inte har några samarbetssvårigheter, framhölls det. Men i de fall då föräldrarna kan samarbeta kan de även komma överens om allt det som den gemensamma vårdnaden är avsedd att tillgodose. I sådana fall är det därför i regel likgiltigt om vårdnaden är gemensam eller icke.

Utskottet vill för sin del erinra om att införandet av reglerna om gemensam vårdnad grundades på omsorgen om barnets bästa. Tanken var att gemensam vårdnad tillgodosåg barnets intresse av att bevara nära och god förbindelse med båda föräldrarna. En ordning med gemensam rättslig vårdnad ansågs också ägnad att minska riskerna för de svåra, känslomässiga konflikter som lätt uppstår i vårdnadsfrågor och som kan ha allvarliga konsekvenser för barnet.

De nya reglerna om gemensam vårdnad trädde i kraft den 1 januari 1977 och har således nu varit gällande i sex år. Då bestämmelserna om underhållsbidrag och bidragsförskott inte från början var anpassade till vårdnadsreformen kom den under de första åren inte att utnyttjas i någon större utsträckning. Först då underhållsbestämmelserna ändrades med

verkan fr. o. m. den 1 juli 1979 kan man se en tendens till en ökande användning av institutet gemensam vårdnad.

Som framhålls i propositionen ger de begränsade undersökningar om gemensam vårdnad som har gjorts vid universiteten och tillgängligt material i övrigt inte någon entydig bild av skälen till att föräldrar väljer eller avstår från att välja gemensam vårdnad. Inte heller kan man av materialet dra några mera bestämda slutsatser om hur gemensam vårdnad har fungerat i praktiken.

De uppgifter som lämnats vid utskottets utfrågningar i ärendet talar emellertid för att intentionerna bakom lagstiftningen inte infriats och att reformen i många avseenden varit till nackdel för barnen. Helt allmänt befäster resultatet av de förekomna utfrågningarna enligt utskottets mening i stor utsträckning de farhågor som av flera remissinstanser uttalats mot institutet gemensam vårdnad och som närmast går ut på att det finns en risk för att särboende föräldrar väljer denna vårdnadsform, icke för barnets skull utan för att åstadkomma rättvisa mellan sig (prop. s. 27). Förmår föräldrarna inte samarbeta eller störs samarbetet av inbördes motsättningar mellan dem, kan barnet vidare enligt samma remissinstanser tvingas att leva i en trygghet och i övrigt skadlig miljö. Det kan visserligen invändas att deltagarna vid utskottets utfrågningar var personer som i huvudsak kommer i kontakt med de problem som föranletts av gemensam vårdnad. Dessa problem är dock enligt utskottets mening så allvarliga och har en sådan omfattning att man absolut inte kan bortse från uppgifterna om dem.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet att man innan man tar ställning till frågan om förändrade regler om gemensam vårdnad bör göra en omfattande utvärdering av hur de nuvarande bestämmelserna om gemensam vårdnad har utfallit. Utvärderingen bör syfta till att klarlägga hur gemensam vårdnad fungerar i praktiken för såväl fränskilda som ogifta föräldrar. En utgångspunkt bör därvid vara att kartlägga barnens erfarenheter vid gemensam vårdnad och analysera deras situation. Vad utskottet anför bör med bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 1 ges regeringen till kännas.

dels att utskottet under moment 2 bort hemställa

2. beträffande *utvärdering av reglerna om gemensam vårdnad* att riksdagen med bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till kännas vad utskottet anför om en utvärdering av bestämmelserna om gemensam vårdnad.

2. Gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad (mom. 3)

Per-Olof Strindberg (m). Joakim Ollén (m). Mona Saint Cyr (m). Marianne Karlsson (c). Allan Ekström (m) och Sigvard Persson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 12 med "Utskottet övergår" och slutar på s. 14 med "i fråga." bort ha följande lydelse:

I avvaktan på en utvärdering av bestämmelserna om gemensam vårdnad bör nuvarande regler om gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad i sak bibehållas oförändrade. Det innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 2 delvis och till motionerna 1981/82:2514 och 2517, båda såvitt nu är i fråga, samt avstyrker bifall till propositionen i motsvarande del. Utskottets ställningstagande medför att viss redaktionell omarbetning måste göras i 6 kap. FB.

dels att utskottet under moment 3 bort hemställa

3. *beträffande gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad*

att riksdagen med bifall till motionerna 1981/82:2514 i denna del, 1981/82:2516 yrkande 2 i denna del och 1981/82:2517 i denna del och med avslag på propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört.

3. Uppgift i domen på äktenskapsskillnad (mom. 4)

Per-Olof Strindberg (m), Joakim Ollén (m), Mona Saint Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Allan Ekström (m) och Sigvard Persson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 2 –

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 14 börjar med "Av vad" och slutar med "6 kap. 3 § FB." bort ha följande lydelse:

Yrkandet i motion 1981/82:2518 om att domstolen i domen på äktenskapsskillnad skall upplysa makarna om att vårdnadsansvaret fortfarande är gemensamt har förlorat sin aktualitet med den av utskottet ovan förordade ordningen att gällande bestämmelser skall bibehållas oförändrade. Motionsyrkandet bör därför icke föranleda någon åtgärd.

dels att utskottet under moment 4 bort hemställa

4. *beträffande uppgift i domen på äktenskapsskillnad*

att riksdagen med avslag på motion 1981/82:2518 yrkande 1 godkänner vad utskottet anfört.

4. Bestämmelserna om gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad (mom. 5)

Per-Olof Strindberg (m), Joakim Ollén (m), Mona Saint Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Allan Ekström (m) och Sigvard Persson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 2 – att utskottet under moment 5 bort hemställa

5. *beträffande bestämmelserna om gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad*

att riksdagen antar 6 kap. 3 och 5 §§ förslaget till lag om ändring

i föräldrabalken med den ändringen att lagrummen erhåller i bilaga 4 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

5. Gemensam vårdnad för ogifta samboende föräldrar (mom. 6)

Per-Olof Strindberg, Joakim Ollén, Mona Saint Cyr och Allan Ekström (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 15 börjar med "Utskottet vill" och slutar med "denna del." bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan förordat att reglerna om gemensam vårdnad vid äktenskapsskillnad skall bibehållas oförändrade i avvaktan på en utvärdering av bestämmelserna om gemensam vårdnad. Av samma skäl bör inte heller förslaget i propositionen om att ogifta samboende föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad genom en enkel anmälan till pastorsämbetet genomföras. Utskottet tillstyrker således bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 2 delvis och avstyrker bifall till propositionen i motsvarande del. Andra stycket i förslaget till 6 kap. 4 § FB bör därmed utgå liksom förslaget i 6 kap. 16 §. Paragraferna 17 t. o. m. 21 bör på grund härav betecknas 16 t. o. m. 20.

dels att utskottet under moment 6 bort hemställa

6. beträffande *gemensam vårdnad för ogifta samboende föräldrar*

att riksdagen med bifall till motion 1981/82:2516 yrkande 2 i denna del och med avslag på propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört.

6. Gemensam vårdnad för ogifta särboende föräldrar (mom. 7)

Per-Olof Strindberg (m), Martin Olsson (c), Joakim Ollén (m), Mona Saint Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Allan Ekström (m) och Sigvard Persson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 15 med "Som utskottet" och slutar på s. 16 med "måste ändras." bort ha följande lydelse:

I motion 1982/83:7 föreslås att samma regler för att få gemensam vårdnad, som i propositionen föreslås för ogifta samboende föräldrar, skall bli tillämpliga även på ogifta särboende föräldrar under förutsättning att vårdnadsfrågan tidigare inte prövats av domstol.

Enligt utskottet är det – oavsett inställningen till motsvarande fråga för ogifta samboende föräldrar – icke lämpligt att helt utan prövning ge särboende föräldrar ett gemensamt rättsligt ansvar för sina barn. Har föräldrarna ej under sin samboendetid valt gemensam vårdnad, bör de alltså liksom nu vara hänvisade till att göra ansökan hos domstol. Och detsamma

bör i desto högre grad gälla om föräldrarna över huvud taget inte har bött tillsammans. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 1982/83:7 i denna del.

dels att utskottet under moment 7 bort hemställa

7. beträffande *gemensam vårdnad för ogifta särboende föräldrar* att riksdagen med avslag på motion 1982/83:7 i denna del godkänner vad utskottet anfört.

7. Förtydligande av lagtext (mom. 8)

Per-Olof Strindberg, Joakim Ollén, Mona Saint Cyr och Allan Ekström (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservationerna nr 5 och 6 –

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 16 börjar med "I likhet" och slutar med "till domstolsförfarandet." bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan avstyrkt bifall såväl till propositionens förslag som till förslaget i motion 1982/83:7 om ett förenklat förfarande för ogifta föräldrar att få gemensam vårdnad. Ett förtydligande av bestämmelsen i 6 kap. 4 § FB, såsom föreslås i motionen, saknar därför aktualitet. Motionen i den delen bör till följd härav avslås av riksdagen.

dels att utskottet under moment 8 bort hemställa

8. beträffande *förtydligande av lagtext* att riksdagen med avslag på motion 1982/83:7 i denna del godkänner vad utskottet anfört.

8. Bestämmelserna om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar (mom. 9)

Per-Olof Strindberg, Joakim Ollén, Mona Saint Cyr och Allan Ekström (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservationerna nr 5 och 6 – att utskottet under moment 9 bort hemställa

9. beträffande *bestämmelserna om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar* att riksdagen *dels* antar 6 kap. 4 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att lagrummet erhåller i bilaga 4 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse, *dels* avslår propositionen såvitt avser 6 kap. 16 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken och *dels* beslutar att 6 kap. 17–21 §§ förslaget till lag om ändring i föräldrabalken skall betecknas 6 kap. 16–20 §§.

9. Bestämmelserna om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar (mom. 9)

Martin Olsson, Marianne Karlsson och Sigvard Persson (alla c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 6 – att utskottet under moment 9 bort hemställa

9. beträffande *bestämmelserna om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar*

att riksdagen antar 6 kap. 4 och 16 §§ förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att 6 kap. 4 § erhåller i bilaga 4 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

10. Överflyttning av vårdnaden till annan än förälder (mom. 14)

Per-Olof Strindberg (m), Martin Olsson (c), Joakim Ollén (m), Mona Saint Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Allan Ekström (m) och Sigvard Persson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 22 börjar med "Förslaget i" och slutar med "denna del." bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening kommer det angivna syftet med vårdnadens överflyttande i detta fall till ett bättre och tydligare uttryck genom formuleringen "bäst för barnet", dvs. vårdnaden skall flyttas över till den andra föräldern eller, om det är bäst för barnet, till en eller två särskilt förordnade förmyndare. Det i propositionen valda uttrycket "lämpligare" kan föranleda den felaktiga slutsatsen att domstolen skall bygga sitt avgörande på en jämförelse mellan föräldern och en eller två särskilt utsedda förmyndare vartill kommer att formuleringen kan inge den förälder som inte får vårdnaden uppfattningen att han/hon bedömts vara mindre lämplig som vårdnadshavare. Utskottet anser därför att uttrycket "lämpligare" bör utgå ur lagtexten och ersättas med "bäst för barnet".

På anförda skäl föreslår utskottet att riksdagen med anledning av propositionen och motion 1982/83:15 yrkande 3 ändrar de föreslagna 7 och 9 §§ i 6 kap. FB så att vårdnaden skall, om det är bäst för barnet, anförtros åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

dels att utskottet under moment 14 bort hemställa

14. beträffande *överflyttning av vårdnaden till annan än förälder* att riksdagen med anledning av propositionen i denna del och motion 1982/83:15 yrkande 3 godkänner vad utskottet anför.

11. Bestämmelserna om ändring i vårdnaden (mom. 15)

Per-Olof Strindberg (m), Martin Olsson (c), Joakim Ollén (m), Mona Saint Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Allan Ekström (m) och Sigvard Persson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 10 – att utskottet under moment 15 bort hemställa

15. beträffande *bestämmelserna om ändring i vårdnaden*
att riksdagen antar 6 kap. 7–10 §§ förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att 6 kap. 7 och 9 §§ erhåller i bilaga 4 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

12. Umgängesrätt med andra än föräldrar (mom. 17)

Per-Olof Strindberg, Joakim Ollén, Mona Saint Cyr och Allan Ekström (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 24 med "Vad härefter" och slutar på s. 25 med "i fråga." bort ha följande lydelse:

Självfallet kan det många gånger vara så att ett barn känner samhörighet och vill upprätthålla kontakt med t. ex. far- eller morföräldrar, styvförälder eller tidigare fosterföräldrar. Enligt utskottets uppfattning är det med hänsyn härtill av värde att barnets rätt till umgänge med andra personer än föräldrarna slås fast i FB (6 kap. 15 § i prop.). Det är också positivt att det genom den föreslagna bestämmelsen klargörs att det är barnets vårdnadshavare som har ett ansvar för att barnets behov av umgänge så långt möjligt tillgodoses. Därav följer dock ingalunda att sådant umgänge skall kunna uppnås genom tvång mot vårdnadshavarens önskan. Som framhålls i motion 1981/82:2516 kan en umgängesrätt som kommer till stånd efter en domstolsprövning knappast anses ligga i barnets intresse. Bl. a. kan det befaras att den motvilja som barnets vårdnadshavare måste känna då en sådan umgängesrätt utövas kan gå ut över barnet. Enligt utskottets mening synes det mera ändamålsenligt att socialnämnden i stället för att vända sig till domstol gör barnets vårdnadshavare uppmärksam på att frågan om vårdnaden om barnet kan omprövas, därest vårdnadshavaren motsätter sig umgänge i strid mot barnets behov.

Det sagda innebär att utskottet med anledning av propositionen i denna del och motion 1981/82:2517 i denna del och med bifall till motionerna 1981/82:2514 i denna del och 1981/82:2516 yrkande 3 förordar att riksdagen godkänner vad utskottet ovan anfört. Som följd härav bör tredje stycket i förslaget till 6 kap. 15 § FB utgå.

dels att utskottet under moment 17 bort hemställa

17. beträffande *umgängesrätt med andra än föräldrar*
att riksdagen med bifall till motionerna 1981/82:2514 i denna del och 1981/82:2516 yrkande 3 och med anledning av propositionen

nen i denna del och motion 1981/82:2517 i denna del godkänner vad utskottet anfört.

13. Bestämmelserna om umgänge (mom. 20)

Per-Olof Strindberg, Joakim Ollén, Mona Saint Cyr och Allan Ekström (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 12 – att utskottet under moment 20 bort hemställa

20. beträffande *bestämmelserna om umgänge* att riksdagen antar 6 kap. 15 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att lagrummet erhåller i bilaga 4 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

14. Hörande av socialnämnden (mom. 22)

Per-Olof Strindberg, Joakim Ollén, Mona Saint Cyr och Allan Ekström (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 27 med "Utskottet delar" och slutar på s. 28 med "i fråga." bort ha följande lydelse:

Som framhållits av bland andra Sveriges advokatsamfund saknas skäl att frångå gällande ordning, nämligen att det är domstolen själv som avgör om en hänvändelse till socialnämnden kan antagas fylla någon förnuftig mening. Det är svårt att inse varför blott och bart den omständigheten att ett par föräldrar skiljer sig skall – på sätt närmare anges i motion 1981/82:2514 – föranleda att socialnämnden, dvs. samhället, inkopplas.

Förslaget kommer vidare att leda till ökad byråkrati och därmed ökade kostnader för det allmänna. Departementschefen har visserligen antagit att den föreslagna ordningen – som ju innebär att domstol måste hänvända sig till socialnämnden i *alla* skilsmässofall – icke får några ekonomiska konsekvenser för socialnämndernas del. Något stöd härför har dock ej förebragts.

Det sagda innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion 1981/82:2514 i denna del och avstyrker bifall till propositionen i motsvarande del. Till följd härav bör andra stycket i förslaget till 6 kap. 18 § FB utgå.

dels att utskottet under moment 22 bort hemställa

22. beträffande *hörande av socialnämnden* att riksdagen med bifall till motion 1981/82:2514 i denna del och med avslag på propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört.

15. Bestämmelserna om socialnämnds och barns hörande (mom. 25)

Per-Olof Strindberg, Joakim Ollén, Mona Saint Cyr och Allan Ekström (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 14 – att utskottet under moment 25 bort hemställa

25. beträffande *bestämmelserna om socialnämnds och barns hörande*

att riksdagen antar 6 kap. 18 § förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att lagrummet erhåller i bilaga 4 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

Särskilt yttrande**Förslaget till ändring i socialtjänstlagen (mom. 28)**

Martin Olsson, Marianne Karlsson och Sigvard Persson (alla c) anför:

Utgångspunkten för arbetet inom utredningen om barnens rätt och förslagen i propositionen är att genom regeländringar stärka barns rättsliga ställning.

Förslaget i propositionen om ändring av 10 § socialtjänstlagen, innebärande att kontaktperson för barn som fyllt 15 år skall utses så snart barnet begär det även om vårdnadshavaren motsätter sig detta, är även ett led i strävandena att stärka barns ställning.

Med hänsyn till att socialutskottet i sitt yttrande till lagutskottet avstyrker bifall till den föreslagna lagändringen med hänvisning till det, enligt socialutskottet, oklara rättsläget har vi biträtt förslaget att avstyrka förslaget i propositionen i denna del.

Vi delar emellertid de synpunkter som framförs i den avvikande meningen, som fogats till socialutskottets yttrande, där det framhålls att om rättspraxis visar sig vidhålla kravet på samtycke av vårdnadshavare när det gäller förordnande av kontaktperson för barn som fyllt 15 år finns det goda skäl att överväga genomförande av den i propositionen föreslagna lagändringen.

Lagförslagen i proposition 1981/82:168

1 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap., 11 kap. 8 och 17 §§, 13 kap. 8 § och 21 kap. 7 § föräldrabalken¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Om vårdnaden

6 kap.

Om vårdnad och umgänge

Inledande bestämmelser

1 §

Barn står under vårdnad av bägge eller den ena av sina föräldrar eller av särskilt förordnad förmyndare till dess det fyllt aderton år eller ingått äktenskap.

1 §

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

2 §

Den som har vårdnad om barn skall sörja för barnets person och giva det sorgfällig uppfostran. Vårdnadshavare skall tillse att barnet erhåller uppehälle och utbildning efter vad som är tillbörligt med hänsyn till föräldrarnas villkor och de tillgångar barnet kan äga samt barnets anlag.

2 §

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

3 §²

Vårdnadshavaren skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9–16 kap.

¹ Balken omtryckt 1978:853.

² Senaste lydelse 1979:122.

Nuvarande lydelse

6 §

Barnet står från födelsen under vårdnad av *bägge* föräldrarna, om dessa äro gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. *Ingå* föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem *bägge*.

Första stycket gäller ej, om annat följer av 7-10 §§.

7 §

Stå barn under vårdnad av *bägge* föräldrarna och vilja föräldrarna eller en av dem att vårdnaden icke längre skall tillkomma dem gemensamt, har rätten på talan av endera att förordna vem av dem som skall ha vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, hur de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, skall rätten besluta i överensstämmelse med vad de önska, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa. I annat fall beslutar rätten efter vad som finnes skäligt med hänsyn till barnens bästa. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtras åt särskilt förordnad förmyndare.

Dömes till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, skall rätten tillika förordna angående vårdnaden om barnen. Härvid äger första stycket motsvarande tillämpning. Äro föräldrarna ense om att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall dock rätten besluta i överensstämmelse därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa.

Föreslagen lydelse

Vårdnadshavare

3 §

Barnet står från födelsen under vårdnad av *båda* föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. *Ingår* föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem *båda*, om inte rätten dessförinnan har anförtrou vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under *båda* föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §.

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem *båda* förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna efter anmälan av dem *båda* till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare och kyrkobokförda på samma fastighet.

5 §

Står barnet under vårdnad av *båda* föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller *båda* anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Nuvarande lydelse

8 §

Står barn under vårdnad av endast den ene av föräldrarna, skall rätten på talan av den andre överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Äro föräldrarna ense att vårdnaden skall överföras till den andre eller att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall rätten på talan besluta i överensstämmelse därmed om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

9 §³

Står barn under vårdnad av bägge föräldrarna och gör sig en av dem skyldig till grovt missbruk eller grov försummelse vid vårdnadens utövande eller innebär hans deltagande i vårdnaden eljest fara för barnets utveckling, skall rätten på talan av socialnämnd förordna att vårdnaden skall tillkomma endast den andre, om det ej är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Står barn under vårdnad av endast den ene av föräldrarna och inträffar i fråga om honom sådan omständighet som avses i första stycket, skall rätten på talan av socialnämnd förordna den andre att utöva vårdnaden, om det ej är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Föreslagen lydelse

6 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill den andre att vårdnaden flyttas över till honom eller henne, skall rätten på talan av denne eller båda föräldrarna anförtro vårdnaden åt den andra föräldern, om detta är bäst för barnet.

7 §

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i annat mål som avses i 5 eller 6 §.

8 §

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhål-

³ Senaste lydelse 1981:26.

*Nuvarande lydelse*10 §⁴

Står barn under vårdnad av bägge föräldrarna och dör en av dem, tillkommer vårdnaden den andre.

Står barn under vårdnad av endast den ene av föräldrarna och dör han, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnd förordna den andre att utöva vårdnaden, om det ej är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden bör anförtrös åt särskilt förordnad förmyndare.

Äro bägge föräldrarna döda, utövas vårdnaden av förmyndaren.

10 a §⁵

Står barn under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare, kan rätten besluta att vårdnaden skall överföras till föräldrarna eller till en av dem, om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa.

Fråga om att överföra vårdnaden till förälder prövas på talan av förälder eller socialnämnd.

Föreslagen lydelse

landet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade förmyndare utöva vårdnaden om barnet.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden.

9 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och dör en av dem, tillkommer vårdnaden den andre ensam.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtra vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Är båda föräldrarna döda, utövas vårdnaden av barnets förmyndare.

10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt endast om föräldrarna är ense om det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

Vårdnadens utövande

11 §

Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenhe-

⁴ Senaste lydelse 1981:26.

⁵ Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

4 §

Har vårdnadshavare låtit barnet taga tjänst eller annat arbete, varigenom barnet blivit i stånd att försörja sig, får barnet, sedan det fyllt sexton år, själv säga upp avtalet samt sluta avtal om annat arbete av liknande art.

Vårdnadshavare har rätt att häva avtal som barnet har slutit enligt första stycket, om det är erforderligt med hänsyn till barnets uppfostran eller välfärd. Har avtalet hävts, får barnet ej därefter själv sluta arbetsavtal.

I fråga om verkan av avtal, som barnet slutit utan erforderligt samtycke, stadgas i 9 kap.

5 §

Står barn under vårdnad av bägge föräldrarna, skall vad som sägs i 2-4 §§ gälla föräldrarna i förening. Är en av föräldrarna i följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak hindrad att delta i beslut rörande vårdnaden, vilket icke utan olägenhet kan uppskjutas, utövas bestämmanderätten av den andre. Denne får dock icke ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, med mindre barnets bästa uppenbarligen kräver det.

Föreslagen lydelse

ter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

12 §

Barnet ingår självt avtal om anställning eller annat arbete, men endast om vårdnadshavaren samtycker till avtalet. Barnet får självt säga upp avtalet och, om barnet har fyllt sexton år, utan nytt samtycke avtala om annat arbete av liknande art.

Barnet eller vårdnadshavaren får säga upp avtalet med omedelbar verkan, om det behövs med hänsyn till barnets hälsa, utveckling eller skolgång. Har vårdnadshavaren sagt upp avtalet av detta skäl, får barnet inte därefter träffa nytt avtal utan vårdnadshavarens samtycke.

Om verkan av att barnet ensamt har träffat avtal om arbete utan att ha rätt till det finns bestämmelser i 9 kap. 6 och 7 §§.

13 §

Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans. Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

14 §

Om rätten för barn och vårdnadshavare att få stöd och hjälp hos socialnämnden finns bestämmelser i socialtjänstlagen (1980:620). Socialnämnden förmedlar kontakter med medlare och andra rådgivande samhällsorgan.

Nuvarande lydelse

11 §

Fader eller moder som är skild från vårdnaden får ej betagas tillfälle till umgänge med barnet, med mindre särskilda omständigheter föranleda det. Nöjes han ej med vad som härom bestämmes av den som har vårdnaden, skall rätten besluta i frågan.

12 §

Fråga rörande vårdnad om barn upptages av rätten i den ort där vårdnadshavare har sitt hemvist. Sådan fråga kan upptagas även i samband med äktenskapsmål. Finns ej behörig domstol enligt vad som nu har sagts upptages vårdnadsfrågan av Stockholms tingsrätt.

Fråga om vårdnad som avses i 7-9 §§, 10 a § samt 11 § handlägges i den ordning som är föreskriven för

Föreslagen lydelse

Umgänge

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Förfarandet i mål och ärenden om vårdnad eller umgänge

16 §

Anmälan enligt 4 § andra stycket om gemensam vårdnad för föräldrar som inte är gifta med varandra görs hos pastorsämbetet i den församling där föräldrarna och barnet är kyrkobokförda. Anmälan skall göras skriftligen av båda föräldrarna.

Beslut av pastorsämbetet får överklagas hos domkapitlet genom besvär. Domkapitlets beslut får överklagas hos kammarrätten.

17 §

Frågor om vårdnad eller umgänge tas upp av rätten i den ort där vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4-8 och 10 §§ samt frågor om umgänge som avses i 15 § handläggs i

Nuvarande lydelse

tvistemål. Står barnet under vårdnad av föräldrarna eller en av dem och *äro* föräldrarna *ense* i saken, *kunna* de dock anhängiggöra *frågan* genom ansökan.

Är *fråga* om vårdnad *anhängig-gjord* i *behörig ordning*, kan *utan stämning* i *vårdnads*målet yrkas underhållsbidrag för barnet.

Dom i *vårdnads*mål får meddelas utan huvudförhandling, om parterna *äro ense* i saken.

Föreslagen lydelse

den ordning som är föreskriven för tvistemål. Står barnet under vårdnad av *båda* föräldrarna eller en av dem och *är* föräldrarna *överens* i saken, *kan* de dock anhängiggöra *saken* genom ansökan.

I mål om vårdnad kan underhålls-bidrag för barnet *yrkas utan stäm-ning*.

Dom i *mål om vårdnad eller umgänge* får meddelas utan huvud-förhandling, om parterna *är överens* i saken.

18 §

Rätten skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig.

Barnet får höras inför rätten, om barnet självt begär det eller särskilda skäl annars talar för det samt det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

19 §

Om samtal i syfte att nå enighet i fråga om vårdnad eller umgänge har inletts mellan parterna genom social-nämndens eller något annat organs försorg, kan rätten, om någon av parterna begär det och fortsatta sam-tal kan antas vara till nytta, förklara att målet skall vila under en viss tid. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga denna tid.

13 §

I mål eller ärende *angående* vård-nad *om barn* kan rätten för tiden *intill dess* laga kraft *ägande dom* eller *beslut föreligger* förordna om vård-naden efter vad som *finnes* skäligt.

Förordnande enligt första stycket kan på yrkande meddelas utan

20 §

I mål eller ärenden *om vårdnad eller umgänge* kan rätten, för tiden *till dess* att det *föreligger* ett avgöran-de som har *vunnit* laga kraft, förord-na om *vårdnad eller umgänge* efter vad rätten *finner* skäligt.

Förordnande enligt första stycket kan på yrkande meddelas utan

Nuvarande lydelse

huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall motparten beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har förordnande meddelats, *prövar* rätten när målet eller ärendet *avgöres*, om åtgärden skall bestå.

Förordnande som nu nämnts går i verkställighet *lika med laga kraft ägande dom* men kan när som helst återkallas av rätten.

14 §

I mål eller *ärende* angående vårdnad om barn gälla i fråga om rättegångskostnad andra och tredje styckena i stället för 18 kap. 1-7 §§ rättegångsbalken.

Vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. *Part* kan dock förpliktas att helt eller delvis ersätta motparten dennes rättegångskostnad, om han har förfarit på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om annars särskilda skäl föreligga.

Skall part enligt andra stycket helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad och har partens ställföreträdare, ombud eller biträde förfarit på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken och därigenom vållat kostnaden *eller del därav*, kan han förpliktas att *jämte* parten ersätta kostnaden. Rätten kan besluta *härom* även utan yrkande.

Första - tredje styckena äga motsvarande tillämpning vid målets eller ärendets handläggning i högre rätt.

11 kap.

8 §

Förmyndare äger på begäran bli entledigad från förmynderskapet. *Vad nu sagts* gäller dock ej, om förmynderskapet för underårig utö-

Föreslagen lydelse

huvudförhandling. Innan förordnande meddelas skall motparten beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. *Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan.* Har förordnande meddelats, *skall* rätten när målet eller ärendet *avgörs pröva* om åtgärden skall bestå.

Förordnande som nu *har* nämnts går i verkställighet *på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft* men kan när som helst återkallas av rätten.

21 §

I mål eller *ärenden* om vårdnad eller umgänge gäller i fråga om rättegångskostnader andra och tredje styckena i stället för 18 kap. 1-7 §§ rättegångsbalken.

Vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. *En part* kan dock förpliktas att helt eller delvis ersätta motparten dennes rättegångskostnad, om han *eller hon* har förfarit på *ett sådant* sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om *det* annars finns särskilda skäl.

Skall *en* part enligt andra stycket helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad och har partens ställföreträdare, ombud eller biträde förfarit på *ett sådant* sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken och därigenom vållat kostnaden *helt eller delvis*, kan han *eller hon* förpliktas att *tillsammans med* parten ersätta kostnaden. Rätten kan besluta *om detta* även om *någon part inte yrkar det.*

Denna paragraf tillämpas också när målet eller ärendet handläggs i högre rätt.

En förmyndare har rätt att på begäran bli entledigad från förmynderskapet. Detta gäller dock ej, om förmynderskapet för en underårig

Nuvarande lydelse

vas av föräldrarna eller en av dem och särskilda skäl *tala* mot att förmyndaren entledigas.

Föreslagen lydelse

utövas av föräldrarna eller en av dem och särskilda skäl *talat* mot att förmyndaren entledigas.

Har två särskilt förordnade förmyndare utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om ett barn och vill någon av förmyndarna att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden om barnet åt en av dem efter vad som är bäst för barnet.

17 §⁶

Ansökan om förmyndares förordnande eller entledigande får göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, av den omyndige själv, om han fyllt sexton år, samt av hans make och närmaste fränder. Förmyndare, som gjort sig skyldig till försummelse i vårdnaden om underårig, får entledigas även på ansökan av socialnämnd. Fråga som avses i denna paragraf skall rätten också taga upp självmant, när anledning förekommer därtill.

Ansökan om förordnande eller entledigande av en förmyndare får göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, av den omyndige själv, om denne har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make och närmaste släktingar. En förmyndare som inte längre är lämplig att utöva vårdnaden om en underårig får entledigas även på ansökan av socialnämnden. Frågor som avses i denna paragraf skall rätten också ta upp självmant, när anledning förekommer till det.

I ärende som avses i första stycket skall rätten, när det rör omyndig som fyllt sexton år, bereda denne tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Mot rättens beslut i ärende som avses i första stycket får talan föras, förutom av den som beslutet särskilt rör, av var och en som har rätt att göra ansökan.

13 kap.

8 §

Har omyndig flera förmyndare, skola de, såvitt rör egendomen, handhava förmynderskapet gemensamt; dock må rätten förordna, att tillgångarna skola för förvaltning på visst sätt emellan fördelas, eller att, med bibehållande i övrigt av gemensam förvaltning, vissa tillgångar skola förvaltas av en förmyndare ensam. Den som skall ensam råda över vissa tillgångar må ock ikläda

Har en omyndig flera förmyndare, skall de, såvitt rör egendomen, ha hand om förmynderskapet gemensamt. Rätten kan dock förordna att tillgångarna skall för förvaltning fördelas på visst sätt mellan dem eller att vissa tillgångar skall förvaltas av en förmyndare ensam. Den som ensam råder över vissa tillgångar får också ikläda den omyndige sådana förbindelser som faller inom områ-

⁶ Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

den omyndige sådana förbindelser som *falla* inom området för dessa tillgångars förvaltning.

Tillkommer ej vårdnaden om underårig föräldrarna eller en av dem, skall vårdnaden, om flera förmyndare förordnas, utövas av den bland förmyndarna som rätten utser därtill. Denne må, om det finnes lämpligt, av rätten befrias från skyldigheten att delta i handhavandet av den omyndiges övriga angelägenheter. Har den som är förklarad omyndig flera förmyndare, förordne rätten en av dem att hava den omsorg om myndlingens person, varom i 1 § sägs.

Kunna, där den omyndige har flera förmyndare, dessa ej enas i ärende, vari avgörandet tillkommer dem, gälle den mening som överförmyndaren finner sig kunna biträda. Är fråga om åtgärd, vartill överförmyndarens samtycke erfordras, må samtycke till åtgärden givas utan hinder av meningsskiljaktighet mellan förmyndarna. Innan i dessa fall beslut meddelas, skall överförmyndaren bereda medförmyndare tillfälle att yttra sig.

Föreslagen lydelse

det för dessa tillgångars förvaltning.

Står en underårig inte under vårdnad av någon förälder och har flera förmyndare förordnats, skall vårdnaden utövas av den bland förmyndarna som rätten utser därtill. Rätten kan också utse två förmyndare att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Den eller de som har anförtrots vårdnaden kan, om det är lämpligt, av rätten befrias från skyldigheten att delta i handhavandet av den omyndiges övriga angelägenheter. Har den som är förklarad omyndig flera förmyndare, förordnar rätten en av dem att ha den omsorg om myndlingens person som anges i 1 §.

Har en omyndig flera förmyndare och kan dessa ej enas i ett ärende som rör den omyndiges egendom och som de skall besluta i, gäller den mening som överförmyndaren biträder. Är det fråga om en åtgärd som kräver överförmyndarens samtycke, kan samtycke ges till åtgärden även om förmyndarna har olika mening. I sådana fall skall överförmyndaren dock bereda medförmyndare tillfälle att yttra sig innan överförmyndaren beslutar i saken.

21 kap.

7 §

Bestämmelserna i 6 § äga motsvarande tillämpning, när föräldrar eller adoptivföräldrar gemensamt ha vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

Bestämmelserna i 6 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade förmyndare gemensamt ha vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrifter som har ersatts av bestämmelser i denna lag, tillämpas i stället de nya bestämmelserna.

2 Förslag till Lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)

Härigenom föreskrivs att 10 och 48 §§ socialtjänstlagen (1980:620) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

Socialnämnden bör genom hjälp i hemmet, färdtjänst eller annan service underlätta för den enskilde att bo hemma och ha kontakter med andra.

Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, social jour eller annan därmed jämförlig verksamhet.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. *För barn som inte har fyllt femton år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt femton år får kontaktperson utses endast om barnet självt vill det.*

48 §¹

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

1 kap. 4 § föräldrabalken,

2 kap. 1, 4-6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,

3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,

7 kap. 7, 11 och 14 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 7 § att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte heller omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 25, 27 eller 28 § denna lag eller att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

1 kap. 4 § föräldrabalken,

2 kap. 1, 4-6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,

3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,

6 kap. 18 § andra stycket föräldrabalken,

7 kap. 7, 11 och 14 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 7 § att godkänna avtal som innefattar åtgående att utge engångsbelopp.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

¹ Senaste lydelse 1981:1244.

3 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.
4 §

Skiljer någon obehörigen barn under femton år från den som har vårdnaden, dömes, om det ej är brott mot frihet, för **egenmäktighet med barn** till böter eller fängelse i högst sex månader.

Detsamma skall gälla, om *fader eller moder* utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barn under femton år, som står under båda föräldrarnas vårdnad, eller om den som skall *hava* vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv *tager* sig rätt.

Detsamma skall gälla, om *den som gemensamt med annan har vårdnaden om ett barn under femton år* utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför *barnet* eller om den som skall *ha* vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv *tar* sig rätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

4 Förslag till Lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för *visst* barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, barnets moder, eller om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, barnets fader. Är *fader eller moder* som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den *andre av föräldrarna. Har föräldrar gemensamt* vårdnaden om ett barn, men *bor barnet varaktigt* tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan *denne förälder*. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdnaden om barnet.

Föreslagen lydelse

4 §²

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för *ett* barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, barnets moder eller, om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, barnets fader. Är *den förälder* som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den *andra föräldern. Om föräldrarna gemensamt* har vårdnaden om ett barn men *barnet varaktigt bor* tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan *den förälder som barnet bor hos*. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdnaden om barnet. *Har två särskilt förordnade förmyndare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, skall vad som nyss har sagts om barnets fader och moder i stället gälla den manlige respektive den kvinnliga förmyndaren.*

I fråga om rätten att uppbära allmänt barnbidrag likställs med föräldrar de, som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det.

Allmän försäkringskassa får på framställning av socialnämnd förordna att allmänt barnbidrag för barn, som genom socialnämndens försorg placerats i enskilt hem, skall uppbäras av den som fostrar barnet. Har barnet placerats i enskilt hem av annan än socialnämnd, får sådant förordnande meddelas på framställning av den som enligt första stycket uppbär bidraget.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

¹ Lagen omtryckt 1973:449.

² Senaste lydelse 1981:703.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

Härigenom föreskrivs att 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Bidragsförskott utbetalas till vårdnadshavaren. Vistas barnet i annat enskilt hem, får försäkringskassan efter framställning från vårdnadshavaren betala förskottet till den som fostrar barnet.

Föreslagen lydelse

9 §²

Bidragsförskott utbetalas till vårdnadshavaren *eller, om vårdnaden har anförtratts åt en särskilt förordnad förmyndare, denne. Har två särskilt förordnade förmyndare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, utbetalas bidragsförskottet till den kvinnliga förmyndaren eller, om förmyndarna begär det, till den manlige förmyndaren.* Vistas barnet i annat enskilt hem, får försäkringskassan efter framställning från vårdnadshavaren betala förskottet till den som fostrar barnet.

Om synnerliga skäl föreligga, får förskottet på framställning av socialnämnd utbetalas till lämplig person eller till nämnden att användas för barnets bästa.

Vårdas barnet under hel månad i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten, utbetalas bidragsförskottet till det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden.

Det bidragsförskottsbelopp som först förfaller till betalning efter beslut om förskott må, där barnet under den tid å vilken förskottsbeloppet belöper i väsentlig mån erhållit sin försörjning av allmänna medel, till den del beloppet motsvarar vad den myndighet som tillhandahållit försörjningen visar sig hava för nämnda tid utgivit för barnets försörjning uppbäras av myndigheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

¹ Lagen omtryckt 1976:277.

² Senaste lydelse 1981:44.

Socialutskottets yttrande

1982/83: 3 y

om vårdnad och umgänge m. m. (prop. 1981/82:168 i viss del)

Till lagutskottet

Lagutskottet har beslutat inhämta socialutskottets yttrande över i proposition 1981/82:168 om vårdnad och umgänge m. m. framlagt förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620).

Utskottet

I propositionen föreslås, såvitt nu är i fråga, ändrade regler för förordnande av s. k. kontaktperson (10 § socialtjänstlagen) och för delegation av socialnämndens yttranden till domstol i mål och ärenden om vårdnad eller umgänge (48 § socialtjänstlagen).

Förslaget rörande *kontaktperson* innebär att kontaktperson för den som är över 15 men under 18 år skall kunna förordnas med enbart den unges samtycke. Däremot krävs enligt förslaget inte samtycke från den unges vårdnadshavare. När det gäller barn under 15 år avses nuvarande regler fortsätta att gälla, dvs. att för förordnande krävs vårdnadshavarens samtycke medan den unges egen inställning inte är av någon avgörande betydelse.

Utgångspunkten för propositionsförslaget är uppenbarligen att det f. n. krävs samtycke från såväl vårdnadshavare som den unge själv för att förordna kontaktperson för den som är över 15 men under 18 år. I propositionen åberopas ett uttalande av socialutskottet (SoU 1979/80:44 s. 70 ff.), som emellertid närmast avsåg andra situationer än den nu aktuella. Enligt utskottets mening är det tveksamt om detta uttalande kan läggas till grund för generella slutsatser i den något annorlunda frågan om talerätt för vårdnadshavaren när en äldre tonåring själv vänder sig till socialtjänsten för bistånd. Utskottet vill i det sammanhanget erinra om bestämmelsen i 56 § socialtjänstlagen, enligt vilken barn som har fyllt 15 år själva har rätt att föra sin talan i mål och ärenden enligt lagen. Förarbetena till denna bestämmelse är inte entydiga, men ger närmast vid handen att socialtjänstlagen generellt ser barn över 15 år som självständiga parter i ärenden enligt lagen (se prop. 1979/80:1 Del A s. 408–409). Även föräldrarna har emellertid en ställning som part. Detta kan ge upphov till olika gränsdragningsproblem där det finns utrymme för olika meningar. Det kan sålunda te sig rimligt att den som är över 15 år själv får avgöra frågor som rör honom eller henne på ett mera personligt sätt och att föräldrarnas inställning i sådana frågor inte bör vara avgörande för om bistånd får ges den unge på det sätt han eller hon önskar.

Samtidigt kan hävdas att föräldrarna i egenskap av vårdnadshavare har ett berättigat intresse av att få påverka avgörandet av frågor som rör t. ex. boende eller utbildning eller som har större ekonomisk betydelse för den unge eller den övriga familjen. Det är möjligt att lagstiftningen bör förtydligas på denna punkt. Denna fråga får emellertid anses ligga inom det uppdrag som lämnats socialberedningen (S 1980:07), varför något initiativ från riksdagens sida inte är påkallat.

I avsaknad av klagörande rättspraxis får emellertid det aktuella rättsläget sägas vara oklart. Utskottet vill i det sammanhanget nämna att kammarrätten i Sundsvall i en dom den 22 oktober 1982 fastställt ett beslut varigenom en 15-årig flicka mot moderns/vårdnadshavarens bestridande beviljats bistånd enligt socialtjänstlagen i form av placering i familjehem. Målet beror f. n. av regeringsrättens prövning. Skulle regeringsrätten fastställa kammarrättens beslut torde detta innebära att även andra åtgärder enligt socialtjänstlagen, således bl. a. förordnande av kontaktperson, kan beviljas den som är över 15 år även mot vårdnadshavarens bestridande. Ett tillägg till 10 § av det innehåll som föreslås i propositionen skulle i sådant fall sakna självständig betydelse och snarast skapa förvirring. Enligt socialutskottets mening bör man därför i allt fall f. n. inte införa särskilda bestämmelser om förordnande av kontaktperson utan avvakta utvecklingen.

Utskottet anser att frågan om kontaktperson är sekundär i detta sammanhang och att det ytterst gäller rätten för den som fyllt 15 år men ej 18 att uppträda som egen part i socialtjänstären.

Utskottet vill framhålla att socialtjänstlagen är en ramlag med generella regler för alla typer av åtgärder enligt lagen. Kontaktperson intar härvid inte någon särställning. Det är endast en åtgärd bland många andra. Vilken åtgärd som skall väljas i varje särskilt fall är beroende på de individuella omständigheterna. Det ter sig därför tveksamt även från systematisk synpunkt att införa särbestämmelser för en särskild typ av åtgärd, i det här fallet kontaktperson. Om socialtjänstlagen skall förses med undantag för alla speciella situationer där olika problem efter hand uppmärksammas kommer den snart att förlora sin karaktär av ramlag.

Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda den föreslagna ändringen av 10 § socialtjänstlagen.

Den föreslagna ändringen av 48 § socialtjänstlagen syftar till att öppna möjlighet för socialnämnderna att *delegera yttranden* till domstol i vårdnads- och umgänges mål. Delegation till såväl förtroendevalda som tjänstemän avses härigenom bli möjlig, det senare dock bara i undantagsfall. Skäl för förslaget synes vara ett önskemål om att kunna undvika att förstärka konflikten mellan föräldrarna genom den prövning som annars sker i hela nämnden.

Utskottet är för sin del inte övertygat om att en prövning i nämnd leder till en upptrappning av konflikten. Tvärtom kan en fortsatt domstolstvist många gånger undvikas genom att parterna redan på ett tidigare stadium får tillfälle

att framföra sina synpunkter på vårdnadsutredningen och på ev. behov av kompletterande utredning.

Yttranden till domstol i mål om vårdnad eller umgänge måste vidare sägas vara av utomordentligt stor betydelse för den enskilde. Domstolarna tar i mycket stor utsträckning hänsyn till innehållet i vårdnadsutredningen och till nämndens bedömning. Av rättssäkerhetsskäl får det därför anses tveksamt med en mera omfattande delegation av i vart fall tvistiga eller mera svårbedömda vårdnads- och umgangesfrågor.

Därtill kommer att socialnämnden ofta kan ha anledning att sätta sig in i dessa ärenden för att kontrollera att de utreds och handläggs på ett sätt som står i överensstämmelse med nämndens intentioner. Om vårdnadsutredningen görs av en tjänsteman eller eventuellt en särskild uppdragstagare och yttrandet avges av en annan tjänsteman kan det lätt bli så att vårdnadsutredningen inte utsätts för nödvändig kritisk granskning.

Utskottet vill i sammanhanget erinra om att ansökan om vård m. m. enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) i princip inte får delegeras. Undantag gäller endast för det fall att distriktsnämnder inte finns inrättade och då endast för delegation till en särskild avdelning inom nämnden (47 § andra stycket socialtjänstlagen). För särskilt brådskande situationer finns i stället särskilda bestämmelser om beslut av nämndens ordförande eller annan särskilt förordnad ledamot av nämnden (se 6 och 11 §§ LVU).

Det ligger nära till hands att se svårbedömda vårdnadsfrågor och frågor om vård enligt LVU på ungefär samma sätt. I princip bör således nämnden själv fatta dessa kvalificerade beslut. Däremot bör det inte möta något hinder att otvistiga eller annars mera rutinartade avgöranden delegeras. Detta torde dock kräva en viss omarbetning av lagförslaget som kan vara svår att göra inom ramen för det nu aktuella ärendet. En möjlighet vore därför att överlåta även denna uppgift åt socialberedningen, som då mera allmänt kan överväga utformningen av samtliga delegationsregler i socialtjänstlagen och därvid beakta behovet av en snabb handläggning av frågor rörande vårdnad och umgänge.

Stockholm den 14 december 1982

På socialutskottets vägnar
INGEMAR ELIASSON

Närvarande: Ingemar Eliasson (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Kjell Nilsson (s), Blenda Littmarek (m), Stig Alftin (s), Lilly Bergander (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Ulla Tillander (c), Maria Lagergren (s), Anita Persson (s), Inga Lantz (vpk), Göran Ericsson (m), Gunnar Ström (s) och Rosa Östh (c).

Avvikande mening

av Ingemar Eliasson (fp), Ulla Tillander (c) och Rosa Östh (c), som anser att den del av utskottets yttrande på s. 2 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "10 § socialtjänstlagen" bort ha följande lydelse:

Om rättspraxis, i enlighet med som antas i propositionen, emellertid visar sig vidhålla kravet på samtycke även från vårdnadshavare när det gäller förordnande av kontaktperson för någon som är över 15 men under 18 år finns det goda skäl för den föreslagna lagändringen. Den unge har en självständig rätt till bistånd från socialtjänstens sida. Om socialnämnden efter prövning finner att den unge har behov av en kontaktperson och han själv önskar detta stöd bör inte föräldrarna kunna hindra att han erhåller detta. En sådan åtgärd, vidtagen i den unges intresse, bör ofta så småningom kunna vinna föräldrarnas förståelse även om de från början har en negativ inställning. Det finns heller inte anledning att anta att en åtgärd som på detta sätt endast syftar till att ge den unge ett personligt stöd skulle påverka den allmänna uppfattningen om socialtjänsten. Allmänt sett bör socialtjänsten disponera tillräckliga möjligheter för att i varje situation kunna ge ett barn den hjälp eller det stöd som behövs. Detta ligger i socialtjänstens särskilda ansvar för barn och unga. Propositionsförslaget ligger i linje med denna syn. Utskottet vill därför i sak tillstyrka det föreslagna tillägget till 10 § socialtjänstlagen, även om lagstiftningsfrågan måhända bör uppskjutas med hänsyn till det f. n. oklara rättsläget.

Bilaga 3

Av utskottet framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Vid moment 5 i utskottets hemställan

Regeringens förslag

Utskottets förslag

6 kap.
3 §

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Skall barnet även efter domen på äktenskapsskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, skall rätten i domen erinra om att vårdnaden alltjämt är gemensam.*

Vid moment 9 i utskottets hemställan

6 kap.
4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare och kyrkobokförda på samma fastighet.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna, *i stället för att göra ansökan till rätten*, efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

6 kap.
16 §

Anmälan enligt 4 § andra stycket om gemensam vårdnad för föräldrar som inte är gifta med varandra görs hos pastorsämbetet i den församling där föräldrarna och barnet är kyrko-

Anmälan enligt 4 § andra stycket om gemensam vårdnad för föräldrar som inte är gifta med varandra görs hos pastorsämbetet i den församling där barnet är kyrkobokfört. Anmä-

*Regeringens förslag**Utskottets förslag*

bokförda. Anmälan skall göras skriftligen av båda föräldrarna.

lan skall göras skriftligen av båda föräldrarna.

Beslut av pastorsämbetet får överklagas hos domkapitlet genom besvär. Domkapitlets beslut får överklagas hos kammarrätten.

Vid moment 15 i utskottets hemställan

6 kap.

7 §

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i annat mål som avses i 5 eller 6 §.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade förmyndare *enligt 13 kap. 8 §.*

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade förmyndare *enligt 13 kap. 8 §.*

6 kap.

9 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och dör en av dem, tillkommer vårdnaden den andre ensam.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade förmyndare *enligt 13 kap. 8 §.*

Är båda föräldrarna döda, utövas vårdnaden av barnets förmyndare.

Vid moment 25 i utskottets hemställan

Regeringens förslag

Utskottets förslag

6 kap.

18 §

Rätten skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig.

Barnet får höras inför rätten, om *barnet självt begär det eller* särskilda skäl *annars* talar för det *samt* det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det *och* det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Av reservanterna framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Vid moment 5 i utskottets hemställan

Regeringens förslag

Reservanternas förslag
(reservation 4)

6 kap.
3 §

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §.

Första stycket gäller inte, om annat följer av 4-10 §§.

6 kap.
5 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna efter vad som är bäst för barnet.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, skall rätten tillika förordna angående vårdnaden om barnet. Härvid äger första stycket motsvarande tillämpning. Är föräldrarna ense om att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall dock rätten besluta i överensstämmelse därmed, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Vid moment 9 i utskottets hemställan

Regeringens förslag

Reservanternas förslag
(reservation 8)

6 kap.
4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare och kyrkobokförda på samma fastighet.

Regeringens förslag

Reservanternas förslag
(reservation 9)

6 kap.
4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare och kyrkobokförda på samma fastighet.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna, i stället för att göra ansökan till rätten, efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare och kyrkobokförda på samma fastighet.

Vid moment 15 i utskottets hemställan

Regeringens förslag

Reservanternas förslag
(reservation 11)

6 kap.
7 §

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten

Regeringens förslag

anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är *lämpligare*, till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i annat mål som avses i 5 eller 6 §.

6 kap.
9 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och dör en av dem, tillkommer vårdnaden den andre ensam.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är *lämpligare*, åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Är båda föräldrarna döda, utövas vårdnaden av barnets förmyndare.

*Vid moment 20 i uskottets hemställan**Regeringens förslag*

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Reservanternas förslag

anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade förmyndare *enligt 13 kap. 8 §*.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är *bäst för barnet*, till en eller två särskilt förordnade förmyndare *enligt 13 kap. 8 §*.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är *bäst för barnet*, åt en eller två särskilt förordnade förmyndare *enligt 13 kap. 8 §*.

*Reservanternas förslag
(reservation 13)*

6 kap.
15 §

Vid moment 25 i utskottets hemställan

Regeringens förslag

Reservanternas förslag
(reservation 15)

6 kap.

18 §

17 §

Rätten skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig.

Barnet får höras inför rätten, om barnet självt begär det eller särskilda skäl annars talar för det samt det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Innehållsförteckning

Ärendet	1
Motionsyrkandena	2
Utskottet	3
Inledning	3
Propositionens huvudsakliga innehåll	5
Barns rättigheter m. m.	6
Gemensam vårdnad	8
Förordnande av förälder som vårdnadshavare	16
Val av vårdnadshavare i vissa fall	18
Umgänge	23
Hörande av socialnämnden	27
Hörande av barn inför domstol	28
Förslaget till ändringar i socialtjänstlagen	29
Övriga frågor	31
Information	34
Ikraftträdande	35
Hemställan	35
Reservationer	38
Särskilt yttrande	48
Bilagor	
1. Lagförslagen i proposition 1981/82:168	49
2. Socialutskottets yttrande 1982/83:3 y	63
3. Av utskottet framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag	67
4. Av reservanterna framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag	70